

III RIIGIKOGU

4. istungjärk.

Protokoll nr. 94 (4).

1927. a.

III Riigikogu koosolek 11. oktoobril 1927. aastal kell 17.

Kokku on tulnud 90 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, siseminister **J. Hünerson**, rahaminister **L. Sepp**, sõjaminister **N. Reek**, hariduseminister **J. Latik**, välisminister **Fr. Akel**, kohtuminister **O. Tief**, teedeminister **A. Kerem**, põllutöeminister **O. Köster**, töö-hoolekandeminister **J. Masing**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. Välisministri aruanne rahvasteliidu täiskogu VIII istungi tööde kohta.

2. Veo- ja liikumisvahendite üldlugemise, registreerimise ja kaitseväele võtmise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Eraõppeasutuste seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Eesti-Vene rahulepingu põhjal Vabariigi Valitsusele üleantud väärtpaberite tagasiandmise seadus — II lugemisel.

5. Maavolikogude kodukorra muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

6. Palga alammäära seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

7. Meremehe tööaja seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

8. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse täiendamise seadus — maakomisjoni ettepanek.

9. Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse muutmise seadus — maakomisjoni ettepanek.

10. Kriminaal kohtupidamise seaduse § 910. p. 2. muutmise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**.

Koosolek algab kell 17.15 min.

1. Päevakorra Juhataja **K. Einbustuvõtmine. bund:** Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega: abiesimees **R. Penno** ettepanekul

6. punktiks eelarve-komisjoni valimine, 7. punktiks riigi majandusnõukogu seaduse erikomisjoni valimine ja 8. punktiks Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldusseaduse erikomisjoni valimine; **M. Martinson'i** (põl) ja **L. Johanson'i** (stp) ettepanekul 9. punktiks komisjonide täiendavad valimised;

päevakorrast jäetakse välja nähtava enamusega kohtuministri ettepanekul 7. päevakorra-punkt — meremehe tööaja seadus — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

2. Teadaandmise komisjoni- k a m: Sekretär **M. Juhkam**: Riigikogu juhatuse poolt on antud seaduseelnõude kohta. 1. Seadus kokkuleppe kinnitamise kohta Eesti ja N.S.V. Liidu vahel piiri-

vahejuhtumiste lahendamise kohta ühes protokolliga — üldkomisjoni.

2. Seadus end. Eestimaa närvi- ja vaimuhaigete eest hoolitsemise seltsi varanduste kohta — üldkomisjoni.

3. Deposiitide paigutamise ja väärtpaberite tagavararakapitali asutamise ja tarvitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni.

4. Riigi majandusnõukogu seadus — rahaasjanduse komisjoni.

5. 1927./28. aasta kulude ja tulude lisa-eelarve nr. 1 — rahaasjanduse komisjoni.

6. Riigi 1918./19. a. a. eelarve täitmise aruande kinnitamise seadus — riigi majapidamise aruande komisjoni algatusel riigi majapidamise aruande komisjoni.

7. Riigi 1920. a. eelarve täitmise aruande kinnitamise seadus — riigi majapidamise aruande komisjoni algatusel riigi majapidamise aruande komisjoni.

3. Välisministri Välisminister aruanne rah- **Fr. Akel:** Väga lugu- vasteliidu täis- peetud härrad Riigikogu kogu VIII istung- liikmed! Rahvasteliidu gi tööde kohta. täiskogu VIII istung peeti Genfis läinud kuul, 4—27.

kuupäevani, 47-me, pärastpoole 48 riigi osavõttel. Eesti delegatsioon koosnes 4-jast liikmest: nimelt, mina, kui välisminister, härra kindral Laidoner ja meie saadik Roomas, härra Toffer; meie esindaja Leedus, härra Öpik võttis delegatsiooni tööd osa, kui asetäitja liige ja kui sekretär.

Minu ülesanne on Riigikogu aruande korras informeerida selle täiskogu tööde ja tulemuste üle. Pean kohe alguses tähendama, et rahvasteliidu täiskogu VIII istung õieti mõndagi üllatas: Laialisaadetud päevakorra esialgse kava järgi otsustades paistis, et läinud koosoleku töö õieti võrdlemisi kahvatu saab, näiteks võrreldes läinud aasta täiskogu istungiga, kus päevakorras seisid küsimused, nagu — Saksamaa vastuvõtt rahvasteliitu, rahvasteliidu nõukogu ümberkorraldamise küsimus, desarmeerimise konverentsi kokkukutsumise küsimus, üleilmliku majandusekonverentsi kokkukutsumine ja muud küsimused. Kuid kohe täiskogu alguses, kui nõukogu aruande puhul hakati sõna võtma, selgus, et õieti see osa täiskogu tööst, mis muidu enam deklaratiivset laadi kannab, põhimõtteliku suuna võtab, ja nimelt puudutades rahvasteliidu organite, eriti nõukogude tegevust ja meetode, ja seda osalt õige teravalt. Eriti tähelepanemise väärt selles suhtes on Rootsi välisministri Lövgren'i ja Norra rahvaesinduse esimehe Hambro poolt ettetoodud mõtted. Lövgren ütles oma kõnes: Nagu teada aitas rahvasteliit kiirelt ja õnnelikult lahendada Kreeka-Bulgaaria tüli. Kuna Locarno lepingu loomine ja Saksamaa vastuvõtt rahvasteliitu suurel määral tõstis usku ja lootust liidu mõju sisse, on see mõju igasuguse aktiivsuse puudusel viimasel ajal ainult langedud. See loob pettumuse tunde avalikus arvamises ja seda õigusega. Avalik arvamine nõuab kindlat programmi ja selgete põhimõtete väljendamist rahvasteliidu organite poolt, kes peavad olema vahemeesteks poliitilistes tegutsemistes. Seda on Rootsi korduvalt nõudnud. Nüüd kuuleme ainult mõne deklaratsiooni ja mõne intervjuu kaudu, et Genfis olla vaieldud põnevate poliitiliste küsimuste üle koosolekul, millest ainult nõukogu teatavad liikmed osa võtnud. Kas ei ole nüüd õigus neil, ütleb Lövgren, kes läinud aastal nõukogu liikmete arvu suurendamise vastu rääkisid. Kindel on, kui kõik see nii edasi kestab, kaotab rahvasteliit ja tema täidesaatvad organid asjade juhtimise oma käest. Igatahes on rahvasteliit seni rohkem tegemist teinud rahvasteliidu pakti artikkel 16., mis käsitleb abinõusid tuleviku sõjapolitika vastu, või artikkel 8., mis tegemist teeb sõja ärahoidmise küsimusega.

Hambro kõne sisu võib järgmiselt kokku võtta: Aastaid paar kestab mulje, et nõukogus eneses tegutseb mingisugune „kõrgem kogu“, kes peab oma istungeid samal ajal kui nõukogu, kuid salaja, ja nimelt selleks, et ära otsustada, missuguseid küsimusi nõukogus võtta arutamisele. Öeldakse, sellel kõrgemal kogul olla isegi kindel päevakord oma istungite jaoks. Kui nõukogus istuvad kolme suurriigi välis-

ministrid, siis küll mitte sellepärast, et nad suurriigi välisministrid on, vaid kõige enne sellepärast, et nad nõukogu liikmed on. Kõneleja juhib tähelepanu sellele, et delegaatide keskel karjeeri-diplomaatide arv ainult kasvab: 1924. a. oli neid 48, 1925. a. — 50 ja 1926. a. — 54.

Norra delegatsioon on arvamisel, et nõukogus oleks töö edukam, kui nii suur ülekaal ei oleks suurriikide diplomaatilistel elementidel. Igatahes toonitatakse, et poliitiliste probleemide lahendamisel tuleb rohkem aktiivsust üles näidata.

Lõpuks ütles Hambro, et täiskogu peab avaldama soovi, et rahvasteliidu organid oma tegevust niivõrt täiendaksid, et otse võimatuks saaks, et ükski suurriik ei võiks rahvasteliidust eemale jääda. Tuleb tähendada, et sarnased etteheited, sarnased arvustused juba läinud suvest saadik kuuldavale tulnud.

Tehtud etteheidete vastu astus terve rida kõnelejaid välja. Esimesena võttis sõna Kreeka delegaat Politis, kes järgmisi mõtteid avaldas: Kas nõukogu liikmete arvu suurendamine pahe on, seda võib alles tulevik näidata. Läinud aeg ja senised kogemused on liiga nõrgad selleks, et seda küsimust lõplikult otsustada. Paistab, et etteheidetetegijad ekslikkudest eeldustest välja lähevad, mis puutub rahvasteliidu ülesannetesse ja tema aktiivsuse võimalustesse. Üldine rahu ei saaks sellest mitte kasu, kui kõik riikidevahelised lahkuminekud avaliku ja pühaliku (solevelle) vaidluste objektiks tehakse. Nõukogu ette tuleb tuua ainult niisuguseid asju, mida diplomaatilisel teel ei ole saadud lahendada. Rahvasteliit ei ole mingisugune ülemvõim. Ta ei saa muud olla, kui see, mis tema liikmed soovivad, et ta oleks. Kui rahvasteliit ei ole seni suutnud täita kõiki soovet ja lootusi, siis ei saa sellest teha liidule, kui niisugusele etteheidet, vaid rahvastele enestele, kes selle liidu moodustanud. Nõutakse õigust, nõutakse, et rahvasteliit garanteeriks rahvastele õiguse selleks, et nad maitseksid rahu. Kuid liidult ei saa nõuda absoluutse õiguse maksmapanemist. See tee oleks pikk ja käib õiguse maksmapanemise rada seaduse kaudu. Kõik, mis rahvasteliidult loota võib, on see, et ta aitaks luua rahuseisukorda selleks, et maksvusele pääseks õigluse idee. Kuid selleks on tarvis aega, ja sellepärast tuleb öelda: „oodake“.

Sellele järgnes Prantsuse välisministri Briand'i sütitavalt ettekantud kõne. Briand kinnitas, et tema on optimist rahvasteliidu suhtes ja et kuulnud kõned on veel enam kinnitanud tema usaldust, mis temal ikka on olnud selle rahvusvahelise pere sisse, mis kannab rahvasteliidu nime. See on rahvaste-

liidu töö, kui kaks rahvast, nagu Saksa ja Prantsuse, juba aasta otsa istuvad koos kogus, kus iga liige võib esile tuua kõik, mis temal öelda on. Meie jõud seisab selles, et rahvad ise, kes vähem resoneerivad ja paremate tunnetega varustatud on, instinktiivselt usaldust tunnevad rahvasteliidu vastu, teades, et kui see liit kaob, siis kõik hädad meile uuesti kaela tulevad, teades, kui kaob rahvasteliit, siis uuesti algavad verised konfliktid. Hea on, et vigade peale näidatakse, et loiaalselt kõik ette tuuakse. Selles peitub abinõu teatavaid pahesid kõrvaldada. Valgusega ravitsemine on moes ja tuleb arvata, et ka rahvasteliidu käsi paremini käib, kui ta seda meetodit resoluutselt tarvitab. Kui kellegi lootused liiga suured on olnud, siis ei saa ometi öelda, et midagi ei ole ära tehtud. Soovitab usku rahuaate sisse.

Saksa välisminister *Stresemann* ütles oma kõnes muu seas: Olles Euroopa vana kontinendi maadest see, kes kõige rohkem vajab julgeolekut selleks, et vähendatud maa-alal toita kasvatav rahvahulka, ei soovi Saksamaa mitte ainult kaasa aidata, vaid soovib olla eesvõitleja selles töös, mida üldise rahu saavutamiseks rahvasteliit teeb. Need, kes avaldavad rahulolematust rahvasteliidu töö aeglase edu üle, tõmmaku ise elavamalt kaasa. Kritiseeritagu positiivselt selle otstarbega, et julgustada ja loovalt tegutseda. Töötagem koos võitluses sõja vastu, võitluses, mis vaevarikas ja raske, kuid rikas au poolest, võitluses rahu eest.

Briti välisminister Chamberlain ütleb vastates Hambrole: Diplomaatidel on siiski väga suured teened rahvasteliidu suhtes. Miks ei peaks suurriikide delegaatidel õigust olema oma vahel sõbralikkuse vahekorda pidada. Chamberlain teeb teatavaks Briti seisukoha arbitraashi ja julgeolekuküsimuses. Vahekohtuküsimuses on Briti korduvalt tõendusi andnud, et ta seda pooldab. Kuid põhimõttelikult ei saa Inglise valitsus sundusliku vahekohtuga ennast siduda impeeriumi sisemise struktuuri tõttu. Briti on rahvasteliidu pakti vastu võtnud ja peab seda pühaks. On Locarnos garanteerinud Lääne piire. Ja ei ole kahtlust, et ta oma peale võetud kohustusi täidab, nagu ta on ohverdanud miljoneid oma rahva hulgast Belgia neutraliteedi kaitseks. Kuid võimata on igalpool garantiiks olla. See käiks Britile üle jõu ja kogu oma austuse peale vaatamata, mis Briti rahvasteliidu vastu tunneb, ei saa tema selle liidu pärast väärata teist liitu, mis vanem kui rahvasteliit, nimelt Briti impeeriumi.

Lõpmatu sanktsioonide süsteem on hädaohklik. Sellepärast tuleb olla kannatlik. Ärgu otsitagu rahvasteliidust sensatsioonid,

vaid oodatagu, kuni aeg teeb rahvasteliidu suureks ja tugevaks.

Lõpuks Itaalia delegaat Seialoja kõne lühike kokkuvõte. Kritiseerijaid valdab kartus rahvasteliidu tuleviku pärast, kuna neil puudub usk selle sisse, et rahvasteliit kunagi suudab teostada oma ülimalt ideaali. Kuid rahvasteliidu jõud seisab ta kreedidid. Niihästi ülisuured lootused, kuid ka teisest küljest usu puudus rahvasteliidu ideesse, on üheväärtiliselt kahjulikud. Meie oleme oma lootusi kurjasti tarvitanud, ja nüüd ei tohi meie seda viga vastupidises suunas korrata. Kui langes Genfi protokoll kui suur lootus, siis on olemas pakt, mis kõigile kohustav. Nüüd otsitakse uusi vorme, kuid vaadaku, mis ütleb pakti art. 10: „Liidu liikmed kohustuvad austama ja igasuguse välise kallaletungi eest hoidma kõigi liidu liikmete maa-alal puutumatus ja maksvat poliitilist iseseisvust. Hädaohu korral otsustab nõukogu abinõude üle, mille varal kindlustatakse selle kohustuse täitmine“. Ei saa salata, jätkab Seialoja, et rahvasteliidu ideel on edu olnud, ja kui ristiusk alles kolmesaja aasta jooksul mõjule pääsis, siis olgem kannatlikud ja oodakem nüüd 30 aastatki.

Olen tarvilikuks pidanud täiskogus peetud kõnedest mõned mõtted siinkohas ette tuua, et näidata, missuguste küsimuste ümber sel puhul vaidlused keerlenud. Väiksed riigid nagu katsusid heita süüd suurriikide peale rahvasteliidu töö vähese viljakuse pärast. Kuid ei saa oletada, et lõhed suurriikide ja väikeriikide vahel rahvasteliidus mõeldavad või õigustatud oleksid. Kuna ühelt poolt küll üheõiguslus ja hääle ülekaal, on teisel pool võim. Kui tuleb hinnata ühelt poolt vaba sõna, siis on teiselt poolt kompromiss mõõdapäasematu. Sest väiksed riigid ei saa sõnavabaduse ja üheõigusluse juures siiski palju ära teha ilma suurriikide abita. Ja kui siis nõnda nimelt Locarno mehed Chamberlain, Briand ja Stresemann oma kõned ära pidasid, tunnistati, et õhk on puhastatud. Oli kindel, et lähenemine Saksamaa ja Prantsusmaa vahel on teostumas ja kuigi Inglismaa seisukord oli õieti strikt ja eriline, siis mõjus ka Chamberlain'i kõne kergendavalt.

Kui nende kõnede järgi asuti komisjonide tööde juurde, siis oli see hoogne ja ühemeelne, ja nagu mul eespool on seletatud, ka oma tagajärgede poolest rahuloldav. Ei taha nimetamata jätta, et nõukogu aruande arutamise puhul ka Eesti delegatsiooni liikmel tuli sõna võtta selleks, et oma rahuldustunnet avaldada rahvasteliidu organitele selle kaasabi eest, mis nad üles olid näidanud selleks, et Eesti välislaen nii soodsalt viisil võis saada realiseeritud.

Enne kui komisjoni tööde ja nende tulemuste vaatlemisele asuda tahaksin sammu tagasi astuda ja lühidalt peatuda valimiste juures, esmalt täiskogu presiidiumi ja siis nõukogu liikmete valimiste juures. Kes rahvasteliidu harjumustega tuttav, see teab, et nimelt presiidiumi valimisteks eeltöid tehakse täiskogu enese liikmete keskel ja et sel puhul õieti igale küsijale nõnda öelda sõnad suhu pannakse. Midagi sellesarnast ei sündinud läinud täiskogu istungil. Kui esimesel istungipäeval täiskogu kokku tuli, ja küsimus selle ümber keerles, keda mõeldakse valida täiskogu juhatusse, siis vastas isegi härra Bettancourt — Kuuba saadik Berliinis ja Viinis — et see asi teda ei huvita, ja igauks talitagu nii, nagu ta mõtleb. Veel imelikum oli see, et Genfi leht, Journal de Genève, kes harilikult väga hästi informeeritud, veel viimasel silmapilgul ebaõige prognoosi seadis. Oli kuulda, et kandideerib kolm isikut: 1) Jaapani suursaadik Belgias Adatci, 2) Uruguay esindaja Guani ja 3) Austria delegaat Mensdorff. Kui Jaapani esindaja enne valimisi isiklikult deklareeris, et ta ei kandideeri, siis jäi järele veel kaks kandidaati. Ja kinnistel valimistel valiti täiskogu esimeheks Uruguay esindaja Guani 24 häälega 47 häälest. Abiesimeesteks valitakse rahvasteliidu põhikirja järgi nelja suurriigi esindajad, kes enne sinna kuuluvad eo ipso, ja kaks väljaspoolt. Valiti abiesimeesteks Haiiti esindaja Nemaurs ja Austria esindaja Mensdorff.

Juriidilise komisjoni esimeheks valiti Jaapani esindaja Adatci, majanduse komisjoni esimeheks Dendurand, desarmeerimise komisjoni esimeheks Tshehhoslovakkia esindaja Benes, sotsiaalkomisjoni esimeheks Norra esindaja Hambro, eelarve esimeheks van Eysinga ja poliitilise komisjoni esimeheks Bech.

Huvitavam päevakorra-punktidest nagu harilikult oli nõukogu liikmete valimine. Läinud aastast saadik sisseseatud korra juures valitakse nõukogu liikmed kolme aasta peale, mille läbi teatav liikumine ehk roulament võimaldatud. Praegusel täiskogu istungi puhul langes nõukogust välja kolm riiki: Belgia, Tshehhoslovakkia ja Salvador ja nende asemele tuli kolm uut liiget valida. Belgia saadik vastavalt sellele korraldusele, et iga nõukogu liige, kes nõukogus olnud, võib sooviavaldusega esineda, et ta uuesti tagasi valitaks, esines selle sooviga. Kuid nähtavasti on täiskogu liikmete keskel see põhimõte maad võtnud, et tagasi valimise põhimõttest tuleb loobuda. Vaatamata suure poolehoidu peale, mis Belgia rahvasteliidus leidnud, ei saanud Belgia valimistel tarvilikku arvu hääli, see tähendab, ta pidi 48 häälest poolt saama 32 häält, kuid ta sai

kõigest 29 häält, ja seega oli Belgia tagasi valitavus eitavalt otsustatud. Uute kandidaatide seas esines Soome, ja meil oli heameel seda teatavaks võtta ja toetada. Teiste kandidaatidena nimetati Kuuba riiki ja Kaanadat. Veel oli teada, et kandideerida mõtlevad Kreeka ja Portugaal.

Valimistel said siis vastava häälteenamusega valitud Kuuba, Soome ja Kaanada.

Nii kujunes siis nõukogu praegune koosseis järgmiselt: 3 aasta peale valitud Soome, Kuuba ja Kaanada, 2 aasta peale jäid edasi Poola, Tshiili ja Rumeenia ja ühe aasta peale Holland, Kolumbia ja Hiina. Tuleval aastal tulevad siis valimisele uued riigid Hollandi, Kolumbia ja Hiina asemel.

Missugused kombinatsioonid tuleva-aastastel valimistel olla võiksid, seda on raske ennustada. Võib olla, et Skandinaavia riikidest üks, nimelt Taani, kandideerib, kuid see on oletus.

Tuleb veel ära tähendada 2 ettepanekut, mis täiskogus tehti. Esimene ettepanek tuli Hollandi välisministri poolt ja teine Poola esimese delegaadi poolt.

Juba istungi algul, see tähendab teisel istungi päeval, võttis Hollandi välisminister sõna desarmeerimise küsimuse kohta, kuigi desarmeerimise küsimus päevakorras ei seisnudki. Belaarts seletas: Materjaalsele desarmeerimisele peab eel käima rahvaste moraalne desarmeerimine. Moraalseks desarmeerimiseks peavad kaasa aitama avalik arvamine ühelt poolt ja valitsused teiselt poolt. Peab olema soodne pind vastastikusele usaldusele.

Veel üks abinõu on olemas, mille varal võimaldada ehk kergendada moraalselt desarmeerimist, see on majanduslik desarmeerimine. Nagu selles suunas tähtsa sammu edasi on teinud üleilmlik majanduse konverents, mis rahvasteliidu eesvõttel ja korraldusel toime pandi. Desarmeerimise poole, ütleb Belaarts, on sihitud mitu teed; kuid enne kui rahvastele ei ole kindlaks tehtud ja kindlustatud nende julgeolek, ei saa tõsiselt teostada desarmeerimist. Katse julgeoleku kindlustamiseks oli lepingu projekt „vastastikuseks toetuseks“ ja siis veel 1924. aasta Genfi protokoll, mis sisaldas sunduslikku vahekohut, siis julgeoleku sanktsioone ja siis desarmeerimine. See protokoll ei leidnud tarvilikku ratifitseerimist. Eriti ei ole Inglismaa seda teinud. (J. Laidoner, põl: Mitte ükski.) Kuid, ütleb Belaarts, see Genfi protokollide idee leidis praktilist käsitamist Locarno lepingus. Võidi loota, et Locarno lepingu järele algab desarmeerimine, kuid need lootused ei ole täide läinud.

Aastaid on tehtud eeltööd desarmeerimiseks ja läinud aastal tehti otsus, kokku kutsuda desarmeerimise konverents. Ettevalmistuse komitee ja täiskogu peavad soovima, et ettevalmistav komisjon seda tööd tingimata jätkaks. Kõike seda arvesse võttes tegi Belaarts ettepaneku, vastu võtta resolutsioon, kaaluda, kas ei ole silmapilk arutusele võtta põhimõtteid, mis olid 1924. aasta protokoll alguseks. See on kokkuvõttes Belaarts'i ettepanek.

Teine ettepanek, mille olemasolu teatavaks sai kohe, kui delegatsioon Genfi jõudis, pidi tulema Poola delegatsiooni poolt. Selle sisu: kallaletungisõda loetakse keelatuks ja et kõigi tüliküsimuste lahendamiseks kõik rahulikud abinõud ära kasutataks. Paistis, et Poola tahab oma deklaratsioonis uuesti kinnitada seda, mis õieti pakt juba eneses sisaldab. Kui meil võimalus leidis ligemalt tutvuneda nende motiivide ja põhimõtete, mis Poola delegatsioonile põhjust olid andnud esitada niisuguse ettepaneku täiskogule, asus meie delegatsioon arvamisele, et niisugune deklaratsioon või resolutsioon enesest midagi uut juurde ei too sellele, mis sisaldab pakt. Kuid kui enamus niisugust deklaratsiooni pooldab, siis meie sellega ühineme. Vabariigi Valitsus aktsepteeris meie seisukoha.

Need kaks ettepanekut anti täiskogu poolt edasi kolmandale komisjonile. Kui ma komisjonide tööde vaatlemisele asun, tuleb nende juures pikemalt peatuda.

On loomulik, et Genfis viibimise puhul delegaadid, eriti veel üksikute riikide välisministrid, küllaldast juhust leiavad üksteisega kokku puutuda ja sel puhul ka asjalikku juttu ajada küsimuste üle, mis vastavaid riike eriliselt huvitavad. Nii oli ka minule Vabariigi Valitsuse poolt ülesandeks tehtud üksikute riikide välisministritega kontakti pidada, et selgitada mõnda küsimust, ja nimelt kaubalepingute sõlmimise küsimust riikidega, kellega meil seni kaubalepingud puuduvad. On teada, et meie Saksamaaga juunikuul 1927. a. oleme sõlminud ajutise majanduselepingu. See ajutine majanduseleping sisaldab enamsoodustuse klauseli kõigi teiste küsimuste suhtes, välja arvatud ainult tariifiline osa. Sel puhul ei olnud võimalik enamsoodustuse klauselit laiendada ka tollide peale, sest Saksamaa oli seotud Versailles rahulepinguga. Kuid selles ajutises majanduselepingus on olemas artikkel 11, mis ütleb, et mõlemad lepinguosalisel lepidavad selles kokku, et võimaliku kiirusega asuvad laiaulatusliku kaubalepingu sõlmimisele. Teisest küljest deklareeris Saksa välisminister, ja ma võin öelda, et kõik need, kes rahvasteliidu täiskogus nõukogu

aruande arutamise puhul sõna võtsid, deklareerisid üleilmliku majandusekonverentsi suurt tähtsust.

Kõikkülgsel läbirääkimisel, mis minul võimalik oli pidada Saksa välisministri Stresemanniga, võeti need seisukohad õieti teatavaks, ja nende kohta ei võinud õieti olla lahk-arvamisi. Kuid kui küsida, mispärast siis seni ei ole võimalikuks saanud selle endise kokkuleppe artikkel 11. põhjal sõlmida Eesti-Saksa vahel laiaulatuslikku kaubalepingut, siis on ajakirjanduse kaudu õieti juba selgeks saanud, et see põhjus seisab selles, et Saksamaa kaubalepingu sõlmimise küsimuse ette seab ühe teise küsimuse. See teine küsimus on — Saksa alamatele, endistele mõisaomanikkudele tasumaksu küsimus, nimelt, et Saksa alamad endised mõisnikud ei saaks vähemat tasu oma mõisate eest, kui kõik teised. Saksa valitsus tugeneb selle nõude puhul ühe otsuse põhjal, mida Saksa riigipäev 1924. aastal on vastu võtnud. Nii siis on õieti seotud 2 küsimust, mille vahel muidu õieti mingisugust sidet olla ei võiks. Ja kuna mõisate tasuküsimuse lahendamisel ees seisab terve rida puht juriidilisi küsimusi, mille arutamine vast siin liiga kaugele, läheks ja kuna nende puht juriidiliste küsimuste lahendamiseks kahe maa vahel on ette nähtud tee ja moodus, nimelt Eesti ja Saksamaa vahel sõlmitud vahekohtu ja lepituskokkuleppe konventsiooni, võivad kõik juriidilised küsimused kahe maa vahel lahendatud saada kõige soodsamal teel. Pealegi on lugu nii, et Eesti valitsus otsuseks on võtnud oma kaubandusepolitika korraldamiseks lähemal ajal, võib olla tuleva aasta algul, maksma panna kahekordne tollitariif, mis puhul maad, kellega meil on sõlmitud enamsoodustuse lepingud, saaksid minimaal-tariid, kõik teised maad satuksid aga maksimaal-tariid alla. Tekib seisukord, et tahes-tahtmata üks riik, kellega puudub kaubaleping, jääb väljaspoole enamsoodustust. Omalt poolt võib olla, ei jäta see riik jälle reageerimata, ja nii satuks kaks maad tolli suhtes sõjajalale. Mina isiklikult olen arvamisel, et kui 1924. aastal Saksa riigipäev võis vastu võtta niisuguse otsuse, et edaspidistes läbirääkimistes Eestiga tuleb rõhku panna selle peale, et Saksa mõisnikud võõrandatud mõisate eest halvemat tasu ei saaks, kui teiste riikide alamad, nüüd seisukord selles suhtes on muutunud. Pärast 1924. aastat Eesti rahvaesindus on vastu võtnud ja maksma pannud 5. märtsil 1926. a. võõrandatud mõisate eest tasumaksu seaduse. Ja see seadus ütleb igale, kes seda lugeda tahab, selgesti, et ei tehta vahet ei Eesti riigi alamate ega väliskodanikkude vahel, ei tehta vahet ka mitme riigi alamusse kuuluvate välismaalaste vahel.

Nõnda et Eesti rahvaesindus ei ole tahtnud üht välismaalast asetada paremasse seisukorda kui teist. Et veel pärast 1924. aastat on sõlmitud kahe riigi vahel arbitraashi ja lepituse kokkuleppe leping, siis on selge, et tasuküsimusest tekkinud lahkumine kute lahendamiseks uus tee on avanenud, mis 1924. a. samuti kui tasuküsimuse seadus puudus. Sellepärast arvan mina, et tuleks loota, et vastastikutel huvidel korda läheb Saksamaaga kaubalepingut sõlmida. Sel puhul andsin välisminister Stresemann'ile üle memorandumi, mis sisaldab Vabariigi Valitsuse seisukohti mõisate tasuküsimuse asjus.

Ühtlasi oli juhuse rääkida ka teiste riikide välisministritega kaubalepingute sõlmimise asjus. Eriti on räägitud Rumeenia välisministriaga. Seal on kahekordne tollitariif väljatöötamisel. Niipea, kui see kahekordne tariif on välja töötatud, on võimalus Rumeeniaga läbirääkimisi alustada kaubalepingu sõlmimise asjus. Veel on läbirääkimisi peetud Bulgaariaga.

Üle minnes komisjoni tööde juurde kordan, et komisjoni tööd on kuue komisjoni vahel ära jaotatud.

Esimene ehk juriidiline komisjon, kelle juhatajaks oli Jaapani esindaja Adatci, tegi möödunud istungil peajasjalikult kahe küsimusega tegemist. Esimene küsimus oli rahvusvaheliste konventsioonidega liitumine pärastpoolse ratifitseerimisega. Nagu teada, võib üks riik rahvusvaheliste konventsioonidega ehk lepingutega ühineda kahel teel: selleläbi, et ta allkirja annab — signature — ja selleläbi, et ta tagant järeleselle lepinguga ühineb (ad herione). Päevakorrale oli kerkinud küsimus nimelt, kas ei või lubada, et see, kes soovib lepingule alla kirjutada, reserveerib enesele õiguse, et leping astub alles siis jõusse, kui see tagantjärele ratifitseeritakse. Selle üle vaieldi pikalt ja küsimuse lahendamiseks asutati alamkomisjon.

Ühelt poolt seletati, et see moodus olevat hõlbustav riigile, kes tahab konventsiooni omaks võtta.

Teisest küljest öeldi, et mispärast teatud riigi allkirja andja niisugusesse täbarasse seisukorda pannakse; ta on oma allkirja andnud, kuna võib olla et ratifitseerimist tagantjärele ei tulegi.

Lõpuks võeti resolutsioon vastu, mis esitati täiskogule. See resolutsioon ütleb: konventsiooniga ühinemine pärastpoolse ratifitseerimisega on lubatav. Kuid rahvasteliit omalt poolt ei taha niisugust tegutsemist ei julgustada ega keelata. Kui aga üks riik adheereerub ilma, et ta enesele reserveerib ratifitseerimise, siis loetakse see allkiri lõplikuks.

Teine küsimus, mis esimeses komisjonis juba ammu aega päevakorral on olnud, see on rahvusvahelise õiguse järk-järguline kodifitseerimine. Selle küsimuse kallal töötas kaua aega ekspertide komitee ja nende töö tulemused on trükitult kätte saadetud üksikutele riikidele seisukoha avaldamiseks. Käesolevaks täiskoguistungiks oli küsimus niivõrt kristalliseerunud, et ettepanek tehti, viis küsimust, mis iseenesest kõik suure ulatusega, esiteks, rahvusküsimus, teiseks, — territoriaalvete küsimus, kolmandaks — diplomaatilise personaali puutumatus ja eesõiguste küsimus, riikide vastutus kahjude eest, mis välismaalasele isiklikult või tema varale sünnib riigi territooriumil ja lõpuks piraterii ehk mereröövlite küsimus, arutusele võtta.

Esimene komisjon, kellel need materjalid ees olid, arutas kahte küsimust, et kas võtta kõik need viis küsimust korraga lahendamisele ja kuidas seda teha. Algusest peale oli selle poole välja sihitud, et kui eeltööd on edenenud, tuleb kokku kutsuda rahvusvaheline konverents, kes siis töö tegelikult ära teeks. Vaidlustel ühineti ja leiti tarvilikuks, et konverents tuleb kokku kutsuda. Aeg jäi algusel lahtiseks, kuid arvati, et konverents tuleks ära pidada 1929. aasta jooksul. Konverentsi kohaks peeti soovitavaks Haagi.

Resolutsioonid, mis rahvusvahelise õiguse järk-järgulise kodifitseerimise asjus vastu võeti, on järgmised:

Täiskogu otsustab, rahvusvahelise õiguse kodifitseerimine esimese rahvusvahelise konverentsi päevakorda võtta viiest kavatseta vast küsimusest ainult 3 küsimust ja nimelt: rahvusküsimus, territoriaalvete küsimus ja riikide vastutus kahjude eest, mis tehtud omal territooriumil välismaa isikule või tema varale. 2) — nõukogule ülesandeks teha, nimetada viieliikmeline ettevalmistav komitee, kes peab ette valmistama nende küsimuste kohta üksikasjalise raporti. 3) — paluda nõukogu Hollandi valitsusega läbi rääkida Haagi linna suhtes. 4) — ökonoomilisele komiteele ülesandeks teha ühes Kopenhaageni rahvusvahelise nõukoguga arutada küsimust, mil viisil oleks võimalik teostada rahvusvahelist kaitset mere fauna, see tähendab mere loomariigi suhtes.

Teises, majandusekomisjonis, oli õige palju küsimusi arutamisel ja nimelt rida tehnilisi ja majanduslikke küsimusi. Neist küsimustest olid olulisimad suurema tähtsuse ja ulatuse kahtlemata maikuul peetud majandusekonverentsi resolutsioonid ja tulemused. Kõnedes, mida täiskogus peeti, oli see küsimus peaaegu esikohal ja desarmeerimise küsimuse

kõrval olid majandusekonverentsi küsimused need, millele kõige rohkem aega pühendati.

Otsustest, mis teine komisjon vastu võttis ja täiskogule vastuvõtmiseks soovitas, oleks nimetada järgmist: Rahul olles sellega, et mitmed valitsused on majandusekonverentsi põhimõtted aktsepteerinud ja avaldanud tahtmist neid maksma panna konstateeritakse, et vastupidiseid deklaratsioone ei ole seni üheltki valitsuselt tulnud. Teiseks kutsutakse üles kõiki valitsusi konverentsi otsuseid vastu võtma ja neid toetama. Kolmandaks tehakse rahvasteliidu majanduseorganisatsioonile ülesandeks kokkuvõtte valmistada valitsuste vastuste üle, ning selle üle, mis üksikud valitsused on teinud või teevad konverentsi otsuste täitmiseks. Neljandaks avaldatakse lootust, et kõikide riikide majandusepolitika saab põhjenuema põhimõtetele, mis majandusekonverentsil üles seati, eriti aga, et konverentsi soovitusel tariivide ja kaubandusepolitika suhtes leiavad täitmist. Tähtsamad otsused, mis sel puhul tehti, on järgmised: majandusekonverentsi otsuste elluviimise kergendamiseks loodakse rahvasteliidu majandusekomitee kõrval nõndanimetatud nõuandekomitee, kes koosneks umbes 35 liikmest, ja kes oleks majandusekonverentsi ettevalmistava komitee järeltulijaks. Temasse peavad kuuluma asjatundjad järgmistelt aladelt: tööstus, kaubandus, põllumajandus, rahandus, veoküsimused, tööküsimused ja tarvitusküsimused. Rahvusvaheline tööbüroo peab ette panema kolm töölisteesindajat. Avaldatakse lootust, et rahvusvaheline põllumajanduslik instituut Roomas ja rahvusvaheline kaubanduskoda uuestiloodud komiteega koos töötama hakkavad. Rahvasteliidu nõukogu hoolde jääks komitee isikliku koosseisu määramine ja kokkukutsumine, mis vähemalt üks kord aastas aset peaks leidma.

Teine küsimus täiskogu teises komisjonis oli konventsioon kaubandusevahekohtu otsuste täitmise kohta.

Teistest küsimustest võiks veel nimetada aruannet rahanduskomitee tööde kohta, sealhulgas ka Eesti raha- ja pangareform. Edasi majandusekomitee tegevuse aruanne ja vaimliku koostöö komisjoni aruanne. Edasi siis veel tervishoidliku organisatsiooni aruanne. Bulgaaria põgenikkude eest hoolitsemine, viimase transiidi ja ühenduste konverentsi tulemused. Kreeka laenu ja rahandusreform, rahvusvaheline abiandmise ühing, mille loomiseks läinud suvel Itaalia senaatori Ciraolo initsiatiivil konverents kokku kutsuti.

Nagu ütlesin, üks tähtsamatest küsimustest, mis siia saadik õieti rahvasteliidu peaulesannete hulka on kuulunud, on desarmeerimise küsimus. Ja nagu ma tähendasin, avaldas

täiskogu juba möödunud aastal soovi, et juba enne äsjalõppenud täiskogu istungit kokku tuleks rahvusvaheline desarmeerimise konverents. Kuid kuna nii kaugele veel ei oldud jõutud eeltöödega, tuleb seda tööd jätkata ettevalmistaval komiteel, kes oma järgmise istungi peab novembrikuus.

Kui vaadelda desarmeerimise küsimuse lahendamise tööd rahvasteliidus, siis on näha, et juba 1920. aastast saadik on loodud organisatsioon, kes seda tööd pidi tegelikult alustama. Selleks asutati 1920. a. alaline nõuandev komisjon. Edasi 1921. a. kutsuti ellu ajutine segakomisjon, kuhu kuulusid 6 tegelast poliitika, sotsiaal ja majandusealadelt, 6 alalise nõuandva komisjoni liiget, 4 liiget majandusekomisjonist, ja 6 tööbüroost. Seda ajutist komisjoni juhatas Viviani. Sellele komisjonile tehti ülesandeks välja töötada väevähenduse kava peajooned. 1921. a. asutati rahvasteliidu sekretariaadi juurde desarmeerimise sektsioon. 1923. a. esitas see ajutine segakomisjon kaks projekti vastastikuse abiandmise alal, ühe lord Robert Cecil'i ja teise kolonel Requin'i poolt, täiskogule, kes siis nõukogule soovitas need projektid valitsusele kätte saata seisukohavõtmiseks. — 1924. aastal teeb täiskogu nõukogule ülesandeks paluda ajutist segakomisjoni välja töötada projekt konverentsi kokkukutsumiseks kontrolli loomiseks eraviisil sõjariistade vabritseerimiseks. 1924. aastal otsustas täiskogu kokku kutsuda desarmeerimise konverentsi, nimelt siis, kui teada saadi, et Genfi protokoll ei ole leidnud ratiifitseerimist. 1925. aastal 25. detsembril tehti ettevalmistava konverentsi ettevalmistamise komiteele ülesandeks, täide viia ettevalmistamise töid konverentsi kokkukutsumiseks. Läänud aastal oli juba näha, nagu võiksid need tööd niikaugele areneda, et käesoleva aasta jooksul oleks võinud selle konverentsi ära pidada.

Ma peatusin sellepärast pikemalt desarmeerimise töö organiseerimise juures, et vastu astuda neile väidetele, nagu oleks desarmeerimise küsimus nii lihtne, et oleks ainult tarvis tahta, siis oleks desarmeerimine kergesti läbiviidav. Aga kui ühe küsimuse kallal 7 aastat vahet pidamata tööd tehakse ja seni ei ole niikaugele jõutud, et oleks võidud ära pidada esimene desarmeerimise konverentski, ma arvan, et see omalt kohalt küllalt selgelt näitab, missuguse probleemiga tegemist on.

Ma ütlesin, et täiskogule esitati kaks ettepanekut. Esiteks Hollandi välisministri ja teiseks Poola esimese delegaadi poolt. Neile ettepanekutele järgnes kolmandas komisjonis terve rida teisi ettepanekuid. Seal esines Prantsuse delegaat oma ettepanekuga, Norra ettepanek ja lõppude-lõpuks Saksa ettepanek.

Nõupidamistel ühendati need ettepanekud üheks resolutsiooniks, mis siis täiskogule esitati, ja mis täiskogu ühel häälel vastu võttis. Arvan siiski tarvilikuks tutvustada lugupeetud Riigikogu liikmeid selle resolutsiooniga: „Täiskogu, teadmiseks võttes edusamme, mis saavutatud tehniliselt seisukohalt desarmeerimise konverentsi ettevalmistava komisjoni kui ka nõukogu komitee tööde läbi, nõukogu kiire kokkuastumise ja tema otsuste väljatöötamise sihis kriisi korral;

soovides luua poliitilisi tingimusi, mis kindlustaksid desarmeerimise tööde kordaminekut;

veendudes, et selle kordamineku peatingimuseks on, et iga riik võiks kindel olla, et tal ei tule üksi iseendal oma julgeoleku eest hoolitseda iseoma relvastuste abil, ning võiks kindlasti loota samuti rahvasteliidu organiseeritud kollektiivse aktsiooni peale;

kinnitades, et niisugune aktsioon peab sihitud olema peamiselt sõja tarvituselevõtmise ärahoidmiseks või seismapanekuks ning tarbekorral iga kallaletungitava riigi mõjuvalt kaitsmiseks;

veendudes, et kohustused, mis sellest tõusevad igale üksikule riigile, on neile vastu võetavad seda kergemini,

a) et need tegelikult on jaotatud suurema arvu riikide vahel, ning

b) et iga üksiku riigi kohustused on selgemini kindlaks määratud ja piiratud;

1) soovitab vahekohtu järkjärgulist arendamist kahepoolsete või kollektiiv-kokkulepete teel, arvates sinna juurde kokkuleppeid rahvasteliidu liikmeks olevate ja liikmeks mitteolevate riikide vahel, et laiendada kõigile riikidele vastastikust usaldust, mis möödapääsemata tarvilik relvastuste piiramise ja vähendamise konverentsi kordaminekuks;

2) tuletab meelde oma resolutsiooni 24. septembrist 1926. a.;

3) palub nõukogu anda ettevalmistavale komisjonile, kelle ülesanne ei piirdu esimese relvastuste piiramise ja vähendamise konverentsi ettevalmistamisega ja kelle tööd peavad kestma kuni lõpliku sihi saavutamiseni, tarvilikke juhtnööre selleks, et asutatakse viibimata komitee, — see on õieti selle resolutsiooni raskuspunkt — mis koosneks kõigi nende riikide esindajatest, kes komisjoni kuuluvad ning on rahvasteliidu liikmed, kuna teised komisjonis esindatud riigid on kutsutud komiteest osa võtma, kui nad seda soovivad.

See komitee alluks komisjonile ning tal oleks ülesandeks viimase näpunäidetel toimetada abinõude uurimist, mis kohased selleks, et anda kõigile riikidele tarvilikke vahekohtu ja julgeoleku tagatise, et oleks võimalik nende

relvastuste tasapinda kindlaks määrata rahvusvahelises desarmeerimise lepingus kõigemadalamates arvudes.

Täiskogu arvab, et neid abinõusid tuleb otsida ühekorraga;

rahvasteliidu aktsioonis, mille siht oleks kahepoolseid ja kollektiiv vahekohtu- ja julgeolekulepinguid algatada, üldistada ja ühtlustada;

abinõude süstemaatilises ettevalmistamises, mida rahvasteliidu organitel tuleb tarvitada, et liidu liikmetele võimaldada kohustuste täitmist, mis nende peale langevad põhikirja mitmesuguste artiklite põhjal;

kokkulepetes, mida liidu liikmed-riigid, ilma et see põhikirja vastu käiks, võiksid omavahel sõlmida, et oma kohustusi kohaldada proportsionaalselt geograafilisele või muule, enam või vähem suurele solidariteedile, mis neid ühendab teiste riikidega;

ja, teiselt poolt, nõukogu poolt tehtud ettepanekus mitmesugustele riikidele, teda informeerida abinõudest, mida nad valmis oleksid tarvitusele võtma, ilma põhikirjas ettenähtud kohustusi piiramata, selleks, et konflikti tekkimise korral teatud kindlaksmääratud piirkonnas toetada nõukogu otsuseid või rekommendatsioone, iga riik ära märkides, et nii või niisugusel juhtumisel võiksid kas kõik või niisugused tema sõjaväe-, mereväe- või õhujõududest konfliktil vahele astuda nõukogu otsuste või rekommendatsioonide toetamiseks.“

See etteoletud resolutsioon on nüüd järeldus lahus tehtud ettepanekutest, kui ühine vormel. Peeti tarvilikuks ettevalmistavat komiteed täiendada, kus peaausjalikult tehnilised jõud on, ühest küljest juristidega, teisest küljest poliitikutega, et siis koos läbi arutada seda desarmeerimise küsimust, ning välja töötada üldine konventsioon. Ka toonitati mõõduandvate riikide esindajate poolt, et kõik need kavatsatud kohustused ei tohi järsud olla, ei tohi rasketena tunduda, vaid nad peaksid olema painduvad ja pehmed. Kui nüüd ettevalmistava komitee kõrvale uus komitee astub, siis tuleb arvata, et desarmeerimise konverentsi töödega edasi jätakse. Toonitati ka veel seda, et tähtis ei ole ainult see, et ettevalmistuse töödega nii kaugele jõutaks, et konverents võimalikuks saab, vaid tähtis on, et kui konverents kokku tuleb, siis sellel ka tulemusi oleks.

Käesoleval aastal läks rahvasteliidu eelarve arutamine vastavas — 4-as komisjonis, suurema rutiini tõttu kiiremini, kui eelmistel aastatel. Kuna töö alalise laiendamise tõttu ka liidu väljaminekud vastavalt peavad suurenema, arvati, et 1928. aastal päevakorrale tuleb võtta liidu maksude suurendamine.

Praegumaksev kuludejaotus pidi jõusse jääma kuni 1928. a. täiskoguni, millel kavatseti see revideerimisele võtta, kuid revideerimine lükati edasi kuni 1930. a., leides, et majanduslikud olud Euroopas veel küllalt stabiilsed pole. Ühtlasi tehti teatavaks maksmatajäänud osamaksumade kogusumma, mis õieti kaunis suur on, ja nende hulgas mõni riik õige domineeriv. Selles suhtes otsustati paluda rahvasteliidu sekretäri nende riikidega läbirääkimisi jätkata võlgade sissenõudmises, kuna teiselt poolt arvamist avaldati, et need võlad lõppudelõpuks lootusetud ei ole. Üldine tendents on aga niisugune, et praegu eelarvet mitte suuremaks lasta minna kui ta praegu on. Nagu teada, on see praegu 24 miljonit Shveitsi kuldfranki. Üks huvitav näide: tehti katset väikest krediidi suurendamist täiskogu kaudu nõutada. Krediidi ettepanekud tulevad läbivaatamisele komisjonis, ja kui need seal heakskiitmist on leidnud, siis esitatakse nad täiskogule. Sel aastal arvas I komisjon rahvusvahelise õiguse kodifitseerimise eeltööde jätkamiseks 40.000 Shveitsi kuldfranki tarvis minevat. Kuna aga IV komisjon seda ei aktsepteerinud, siis tõusis üks delegaat rahvasteliidu täiskogus üles ja tegi ettepaneku, see krediit lubada. Selle vastu vaieldi kindlal sõnal ja lõpuks leiti kompromiss, et seda summat nõutada ülejääkidest.

Viiendas komisjonis olid käsitusel sotsiaal- ja humanitaarküsimused, nimelt järgmised: 1) Naiste ja laste kaitse lähedas Idas. Prl. Jeppe korraldab 1922. aastast peale Süürias seda abi. Viie aasta jooksul on ta suure töö ära teinud, nimelt 1400 inimesele ulualust muretsenud. Õieti 75% kõigist abisaajatest on ta suutnud rahuldada. Seda tööd hinnati. 2) Laste ja noorsoo kaitse. 3) Võitlus kauplemise vastu naiste ja lastega. 4) Kauplemine oopiumiga. 5) Oopiumitõustus Persias. 6) Avaliku keskkomitee kulud, mis asutatakse 1925-da aasta oopiumi konventsiooni põhjal. Vaevalt maksab eriliselt peatuda nende küsimuste detailide juures.

Kuuendas politilises komisjonis käsitatud küsimused: 1) Slavery konventsioon. 2) Orjuse vastu võitlemise konventsioon. Eestis on see küsimus arutamisel ja mõeldakse ka see konventsioon Riigikogule esitada. 3) — Proportsionaalne hääletamissüsteem nõukogu mitteamaliste liikmete valimisel. See ettepanek tuli Norra poolt. See ei ole vast isegi nii keeruline nagu ta paistab, aga kas ta parem on kui vana süsteem, on raske öelda. Komisjoni enamus pooldas arvamist, et tuleks endise süsteemi juurde jääda.

Siis pressiekspertide konverentsi aruanne — mis peeti 24.—29. augustini Genfis. Otsus, konverents kokku kutsuda, tehti juba 1925. a.

VI täiskogu poolt. Kaks aastat tehti eeltöid ja on peetud terve rida eelkoosolekuid, millest ka Eesti esindajad, kas just igal puhul, aga vähemalt osalt osa on võtnud. Eelkoosolekuid on pidanud agentuuride juhid, ajakirjanikud, pressibürood. Konverentsil oli esitatud 38 riiki. Vastuvõetud otsused olid kahte liiki: 1) otsused, mis vajavad täiendavaid tehnilisi uurimisi ja 2) otsused, mida võib otseteed esitada valitsusele.

Ette pandi täiskogule resolutsioon: „Täna pressiekspertide esindajad; täiskogu loodab, et transiitorganisatsioon kiires korras esitatud resolutsioonid lahendab, et nõukogu detsembris vastavad abinõud tarvitusele võtab selleks, et valitsused heatahtlikule kaalumisele võtaksid konverentsi otsused“. See resolutsioon on täiskogu poolt vastu võetud.

Ja lõpuks — mandaatide küsimus, mille raportööriks Nansen oli, ja mis ka täiskogu poolt ühel häälel vastu võeti.

Seda oma lühikest aruannet... (M. Martna, stp: Aga kas meie ei kuuleks midagi ka vast majanduse konverentsist?) Ma rääkisin majandusekonverentside resolutsioonidest. Minu praegune ülesanne on informeerida aruande korras Riigikogu rahvasteliidu täiskogu viimasest istungist. Meil oli delegatsioon väljas, kes resolutsioonid on valitsusele üle andnud ja kui nende üle tahetakse pikem, põhipanev referaat ära kuulata, siis pooldan ma seda. Küsimus jääb aga praegusel silmapilgul minu seisukohalt lahti, kes nende tööde üle aru annaks, kas üks delegaadidest, kes istungist osa võttis, või teeb seda Vabariigi Valitsuse esindaja.

Oma aruannet lõpetades avaldaksin mina siiski arvamist, et viimasel täiskogu istungil vähemalt kahes asjas on selgusele jõutud. Nimelt, et rahvasteliit, kui inimeste poolt loodud organisatsioon, ei saa olla vaba puudustest ja vigadest, mille peale seal õieti küllalt selgesti näidati, et mõnelt poolt rahvasteliidu töö ja selle tulemuste peale võib olla algusest peale liiga suuri lootusi on pandud, ja kuna see ei ole rahvasteliidu võimuses seisnud, kõiki neid lootusi teostada ja täide viia, et siis mõnel pool teatav pettumusetunne maad on võtnud. Kuid teiselt poolt on siiski avaldatud mõtet, et rahvasteliit kindlasti progresseerub, et ta tingimata elujõuline on ning praegusel korral ilma rahvasteliiduta rahvastevahelisi vahekordi raske on lahendada.

Lõpetades oma aruande rahvasteliidu tööde kohta lubatagu mul käesoleval korral ka puudutada meie välispoliitilisi aluseid ning meie välispoliitilisi vahekordi teiste riikidega.

Vaheaeg kl. 19.05 min. — kl. 9.25 min.

Välisminister F. Akel: Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed! Minul tuleb öiendada eksitus, mis juhtus siis, kui ette kandsin aruande rahvasteliidu tööst. Nimelt ütlesin mina kahel korral, kui rääkisin kaubalepingu sõlmimisest Saksamaaga, „saksasoost mõisaomanikud“. Selle all ei olnud mõeldud saksasoost mõisaomanikke, vaid Saksa alamaid mõisaomanikke. Selle peale juhiti minu tähelepanu väga austavalt poolt, ning sellepärast öiendan seda siin.

Mu härrad! Kuna iga riigi välispoliitika peasihte määravad geograafiline asend ja majanduslikud huvid, siis on a priori selge, kuhu poole meie välispoliitilised huvid peavad kontsentreeruma. On selge, et suhted lähema naabritega, nimelt Venemaaga ja Balti riikidega, Eesti riigi välispoliitikas peaosatendavad.

Meie vahekord Venemaaga tugeneb terve rea lepingute peal, millest tähtsam ja põhjapanev 2. veebruaril 1920. a. Tartus allakirjutatud rahuleping on. Selles rahulepingus „tunnustab Venemaa ilmtingimata Eesti riigi rippumatust ja iseseisvust, loobudes vabatahtlikult ning igaveseks ajaks kõigist suveräänõigustest, mis olid Venemaal Eesti rahva ja maa kohta“. „Eesti rahvale ja maale ei järgne endisest Vene riigi külge kuuluvusest mingisuguseid kohustusi Venemaa vastu“.

Tartu rahuleping on Eesti-Vene vahekordade aluspõhi.

Eesti valitsus on valmisolekut avaldanud rahuvahekorda, mis Tartu lepinguga nende kahe maa vahel pärast pikka sõda maksma hakkas, veel enam arendada ja kindlustada „mittekallaletungimise“, non-agressiooni lepingu sõlmimise kaudu, millega ühel ajal sõlmitakse vahekohtu ja lepitus-kokkuleppe konventsioon, ja mis sisaldaks kindla mooduse tülüküsimuste lahendamiseks rahulikul teel. See konventsioon oleks oma ette suur samm edasi, kuna olemasolevate lepingute tõlgitsemisest ja täitmisest tekkivaid lahkarvamisi siis kergem oleks lahendada.

Mai kuul 1926. a. andis Eesti ühel ajal Soome ja Lätiga Vene esindajale üle sisuliselt kokkukõlastatud memorandum, kus täheleandud olid need alused, millel Eesti valitsus, samuti kui Soome ja Läti valitsused nõus on läbirääkimisi pidama mittekallaletungimise lepingu sõlmimise üle.

5. mai memorandumis sisu on järgmine:

1) Kuna selle konventsiooni eesmärgiks on kindlustada rahuseisukorda ja rahulikku vahekordi lepinguosaliste riikide vahel, siis peavad need kohustuma mitte ainult loobuma igast agressioonist üksteise vastu, vaid ka hoiduma vastastikusel läbikäimises kõigist, mis

võiks rikkuda rahuvahekordi nende vahel kui ka püüdma lahendada õiglaselt rahulikult teel iga tülüküsimuse, mis nende vahel võiks tekkida.

Mis puutub „agressiooni“ mõiste kindlaksmääramisse, siis on tähtis kokku leppida järgmises punktis: „Kallaletungija“ all mõistetakse lepinguosalist poolt, kes on välja kutsunud sõja teise lepinguosalise vastu, samuti kui ka poolt, kes ilma sõjakuulutamiseta ja hoidudes sõja täielikkudest tagajärgedest rikub vägivallategudega teise lepinguosalise riigi territoriaal-puutumatus ja poliitilist iseseisvust.

2) Lepitakse kokku, et konventsioon ei või rikkuda kohustusi, mis olenevad rahvasteliidu põhikirjast ja et ta ei või samuti vähendada julgeolekut, mida kindlustab liidu liikmeks olevatele riikidele liidu juriidiline kord.

Samuti lepitakse kokku, et konventsiooni ei või tõlgitseda viisil, mis oleks vastolus rahvasteliidu kaasabil sõlmitud Ahvenamaa saarte neutralisatsiooni ja mittekindlustamise konventsiooni määrustega.

3) Konventsioon peab kindlaks määrama põhimõtte, et kõik juba olevad, või tulevikus lepinguosaliste riikide vahel tekkivad tülüküsimused tulevad lahendada rahulikult teel kokkukõlas ühel ajal tagatislepinguga sõlmitava ja selle juurde kuuluva lepitus- ja vahekohtulepinguga.

Selles viimases konventsioonis kohustuksid lepinguosalised pooled lahendama lepituse korras kõiki juba olevaid ja tulevikus tekkivaid tülüküsimusi, mida kohase aja jooksul ei ole saadud lahendada diplomaatilisel teel. Kui üks pooltest ei võta vastu lepituskomissiooni otsuseid, allub tülüküsimus, vähemalt kui ta kannab juriidilist iseloomu, lahendamisele juriidilises või vahekohtu korras. See talitusviis võetakse samuti tarvitamisele konventsiooni tõlgitsemisel ja käsitamisel, ülevalpool nimetatud konventsioonid ühes arvatud. Ta võetakse nimelt ka tarvitusele, et selgusele jõuda, kas on üle astunud mitteagressiooni kohustusest.

Lepitakse kokku, et ülevalpoolnimetatud konventsioon ei muuda ühe või mitme lepinguosaliste poolte vahel sõlmitud lepitus-, vahekohtu ja kohtuliku lahendamise konventsioonide määrusi.

4) Konventsiooni sõlmimise puhul tuleb kindlaks määrata, et kõik tegevus, mis juhitud ühe lepinguosalise poole territooriumilt ning mis aset leiab teise poole territooriumil viimases valitseva poliitilise ja sotsiaalse korra vastu, on keelatud. Peab nimelt kindlaks määratama, et ühe lepinguosalise territooriumilt teiselt poolt päritolevate isikute ettevalmis-

tamist sõjaliseks tegevuseks või selle viimase poole vastu sihitud propagandaks ei tohi sallida.

5) Konventsioon ei pea kitsendama teise lepinguosalise poole võimet, sõlmida teiste riikidega konventsioone, mis pole sihitud ühe teise lepinguosalise poole vastu.

6) On soovitatav, et konventsioon sõlmitaks võimalikult laial alusel, selles ilmajaos, mille julgeolekut ta peab kindlustama.

Temas peab küllalt selgelt tähendatud olema, et konventsioon ei kitsenda lepinguosaliste poolte tegevusvabadust juhtumisel, kui üks pooltest osutub süüdlaseks agressioonis ühe teise lepinguosalise poole vastu vastolus selle konventsiooni määrustele.

Nii üleantud memorandumi sisu.

Senikestnud läbirääkimised ei ole kokkuleppele viinud, kuna Vene üldse ei leia võimaliku olevat sõlmida vahekohtulepingut ja ka lepituskokkuleppe protseduuris erapooletu esimehe leidmise moodus veel lahtine on. Samuti ei ole Venele vastuvõetav meie poolt esitatud vormel või reservatsioon, mis käsitab Eesti õigusi ja kohustusi rahvasteliidu vastu.

Eesti püüd — non-agressiooni lepingus selgesti määrata vahekorda rahvasteliiduga — on täiesti loomulik ja isegi mõõdapääsematu. Oleks täiesti ekslik selles otsida mingisuguseid erilisi tagamõtteid või sellest katsuda välja lugeda püüdu mingisuguste erisoodustuste poole. Ka ei saaks seda kuidagi tõlgitseda kui tahet loobuda heatahtlikust või erapooletust politikast Nõukogude Vene suhtes, sest kui rahvasteliit kord abiaktsiooni nõutab või korraldab, siis võib ta seda teha ainult agressööri, see on kallaletungija, rahurikkuja vastu.

Viimastel koosolekutel Vene esindajaga käesoleva aasta kevadel, enne ajutist seisakut läbirääkimistes, mis tekkinud Vene esindaja pikema äraoleku tõttu Tallinnast, on elavaid vaidlusi peetud eriti ka selle küsimuse ümber, ilma et oleks läinud korda leida vormelit, mis oleks rahuldanud mõlemaid pooli. Tahaksin loota, et edaspidised läbirääkimised tagajärgede poolest võiksid olla õnnelikumad.

Edasi ei võiks ka nimetatud Balti riikide kokkukõlas tegutsemine „mittekallaletungimise lepingu“ sõlmimisel Venega Venele olla irriteeriv, sest mida laiemale alusele see leping asendatakse, seda suurem ja kindlam on selle mõju. On selge, et ühiste kohustustega seotud riigid ei saa nii kergesti kõrvale kalduda omast kohustustest, kuna üksik riik ennem silmapilkselt, kas või vastu tahtmist, oma kohustustest võib kõrvale kistud saada. Kordan, mida suurem arv riike mittekallaletungi-

mise lepingu omaks võtab, seda kindlam on rahu nende keskel.

Juba Moskvas detsembril 1922. a. peetud desarmeerimise konverentsil olid kõik Balti riigid, Soome, Eesti, Läti, Leedu ja Poola üheskoos esindatud. Kahjuks ei andnud see konverents mingisuguseid konkreetseid tagajärgi.

Meie võime tarvet — laialisemal alusel tegutseda — seda kindlamini rõhutada, kuna igasugune vaenulik aktsioon meile absoluutselt võõras on, eriti veel mõjutlemisel väljastpoolt, sest iga sõda toob eriti väikestele riikidele, nagu Balti riigid oma enamuses seda on, isegi võidu puhul rohkem kahju kui kasu.

Seepärast on meie välispolitiika esimene ülesanne, minu arvamise järgi, Venemaa kui ka teiste riikide suhtes, hoiduda sõjast; kaitsta oma riigi iseseisvust ja rahvuslikku suveräänsust kallaletungi vastu, tulgu see kust poolt tahes.

Meie vajame rahu, et kõiki oma jõudu rakkesse panna riigi ülesehitamise töös ja majanduslikkude aluste kindlustamiseks. Selleks tahame avameelselt kindlustada lepingute kaudu sõprussidemeid suure Venemaaga ning teiste lähemate ja kaugemate naaberriikidega.

Meie tahame olla maailma rahvastepere kasulik liige, seepärast tahame majanduslikult ja kultuuriliselt edeneda, et üldsusele anda selle osa meie omapärast, mis igal rahval tema väärtuslikum vara teiste keskel on. See on meie välispolitiika kolmas ülesanne.

Seda tööd tahame kaasa teha eriti selles suures organiseeritud rahvasteperes, mis rahvasteliidu nime kannab.

Ka pole seni lahendamist leidnud majanduselepingu sõlmimine Nõukogude Venega. Põhjused selleks on olnud küllalt kaaluvad. Juba 1923. aastast saadik nagu see kõigile teada, kestuvad meil läbirääkimised Lätiga tolliuniooni teostamise üle. Tolliuniooni teostamine aga nõuab mõlemalt lepinguosaliselt tõsist ja tunduvalt enesepiiramist. Soovides tolliuniooni näha teostatuna niipea kui võimalik, on Eesti teadlikult hoidunud tariifilepingute sõlmimisest, mis uniooni teostamist võiks tunduvalt raskendada. Kahtlemata on see suur ohver, mida Eesti kandnud, Eesti kaubalepingud nii mõnegi välisriigiga on selle tõttu saanud teistsuguse kuju, kui nad seda muidu oleksid võinud olla, see on — on tulnud piirduda tavaliste enamsoodustustega. See on ka põhjus, miks kaubalepingu sõlmimine Venega on viimastel aastatel olnud tõsiselt raskendatud, sest Venega võiks kõne alla tulla esijoones just tariifiline leping, kuna enamsoodustus Eesti-Vene kaubanduslikkudes vahekordades on maksev juba rahulepingu jõusseastumisest saadik. Järe-

likult, kui mitmed Eesti poolt seni sõlmitud kaubalepingud on saanud teistsuguse ulatuse, kui see teises olukorras oleks võinud olla, ja kui kaubalepingu sõlmimine Venega on viibinud, siis pole see olnud tingitud Vabariigi Valitsuse kaubanduspoliitika puudumisest, nagu seda viimasel ajal mõnelt poolt on katsetud välja paista lasta, vaid vastuoks sellest, et Vabariigi Valitsus tähtsuse poolest on asetanud esikohale Eesti-Läti tolliunioni võimalikult kiire teostamise.

Meie naaberriigi Soomega on meil enam või vähem ühised poliitilised vaated olnud ja ka tegelikus poliitikas on mõlemad naaberriigid kontakti pidanud. Ära märkida tuleb Balti välisministrite ühiseid konverentse, kus Soome alati on olnud esitatud. Samuti on, nagu mul au oli tähendada, mittekallaletungimise lepingu sõlmimises Venega ühiste memorandumide alusel tegutsetud.

Eriti on Soomes kinnitatud tiheda koostöö vajadust Balti riikidega majanduslikul ja kultuurilisel alal, mida hiljuti kinnitas ka Soome peaminister dr. Tanner.

Eesti välispoliitika püüab vastastikuse alusel edendada lignemist Soomele ja seda puht realpoliitilistel kaalutlemistel, sest mõlema maa poliitilised huvid ei käi ristamisi, vaid pikal joonel rööbastikku. Ühe saatus ei saa olla teisele ükskõikne — juba geograafilise asendi pärast. Eesti vahekord Soomega on muutmatu hea ja sõbralik.

Poola on alati avaldanud püüdu — pidada kontakti Balti riikidega, niihästi ühistel konverentsidel kui ka rahvasteliidus. Meie oleme seda tahet õiglaselt tervitanud, kuna see kontakt ja koostöö on alati sihitud olnud rahu kindlustamise poole meie ümber. Eesti välispoliitika hindab Poola sõprust ja tahab seda kõigiti edendada, kuna ilma Poolata või mööda minnes Poolast ei saa minu arvates küllaldaselt kindlustada rahu Ida-Euroopas. Ida-Locarno leping ilma Poolata ei ole mõeldav. Meie ühes teiste Balti riikidega väljaspool Leedut oleme sõlminud Poolaga poliitilise lepingu 1922. a., mis aga meist mitteolenevatel põhjustel jõusse ei astunud. Varsti tuleb Riigikogus arutusele Poolaga sõlmitud kaubaleping, mis majanduslikke vahekordi hõlbus- tab ja korraldab.

Mõned ringkonnad meil ei näi mõnesugusel mõjutlemisel pooldavat Eesti sõbralikku suhtumist Poolale. Kuid vabariigi ametlik poliitika tunneb ennast kõigi mõõduandvate poliitiliste rühmadega selles küsimuses ühel arvamisel olevat, et Poola eraldamine Balti riikide koostööst nende riikide eneste huvidele ei vastaks.

Poola ja Balti riikide koostöö on tähtis kui faktor, mis aitab kindlustada ja alal hoida rahuseisukorda Ida-Euroopas.

Leedu on juba aastaid, niikaua kui kestab Leedu-Poola tüli Vilno pärast, hoidunud lignemast Eestile ja teistele Balti riikidele. Pärast Balduri konverentsi ei ole Leedu enam tegelikult osa võtnud Balti riikide ühistest nõupidamistest. Ei ole Eestil ka seni korda läinud oma majanduslikke vahekordi Leeduga korraldada. Minu isiklikul arusaamisel kuulub Leedu oma asukoha ja oma huvide poolest kindlasti Balti riikide hulka — selle sõna kitsamas mõttes. Ja kui hiljuti ühel jutuajamisel puudutati Balti riikide „balkaniseerimise“ võimalust, siis olen mina kindlasti väitnud, et see otse hädaohtlik oleks nende riikide iseiseisvusele, et minu arvamise järgi need riigid nii tihedalt kui võimalik enese vahel peaksid liituma — vastandiks „balkaniseerimisele“. See vana mõte ei tähenda uut ajajärku meie välispoliitikas.

Saksa ei ole küll meie otsekohene naaber, kuid meie majanduslikud huvid nõuavad hea vahekorra pidamist Saksaga. Meie ei aja mee- leolupoliitikat. Iseseisev Eesti riik tahab Saksa rahvariigiga head vahekorda pidada — eriti korraldada oma majanduslikke suhteid, kuna kaubavahetus mõlema maa vahel elav on. Raskustest kaubalepingu sõlmimises olen juba rääkinud. Tuleb loota, et kaubanduslikud vahekorrad mõlema maa huvides leiaksid soodsa lahenduse, sest ebasoodsad suhted võivad siin kui seal loomuliku turu viia tei- sale ja sellest ei tohiks ei ühel ega teisel riigil kasu olla.

Poliitiliselt hindame meie koostööd Saksa- maaga rahvasteliidus, kus rahu ja riikide ise- seisvust respekteeritakse ja kaitstakse. See- pärast tahaksin uskuda, et ka need ringkonnad Saksamaal, kes seni Balti riikide kui ajutise ja kaduva nähtuse peale on armastanud vaa- data, veendumusele tulevad, et Balti riikide olemasoluga rahvusvahelises elus tuleb arves- tada kui positiivse faktoriga.

Skandinaavia riikide, eriti Rootsi vastu tunneb Eesti rahvas tagasihoidmatut sumpaa- tiat. Võib konstateerida, et ka kaubanduslik läbikäimine nende maadega kasvab. Eri- liselt soovib Eesti ligemat koostöötamist nendega rahvasteliidus, kus nad oma otsekohese ja asja-liku ülesastumisega üldist lugupidamist on võitnud. Poliitiliselt ei ole nende riikide poole- hoid meile ükskõikne. Ka Baltimere neutrali- seerimine, kui see üldse on teostatav, võib tulevikus ainult nende riikide kaasabil sün- dida.

Lääne suurriikide keskel on eriti Inglis- maa meid nagu Soomegi toetanud rasketel

silmapilkudel ja see ei unune. Inglismaa on esimene riik, kes meie iseseisvust on tunnustanud. Reaalpolitika ei tunnusta küll sentimente, kuid rahvaste vahekordades on sümpaatial suur mõju. On räägitud Eesti Inglise orientatsioonist, kuid ma arvan, et head teatud teise riigiga ei väära iseseisvat poliitilist tegutsemist. Eestil kui suveräänsel riigil on oma orientatsioon ja see on rahvuslik puhteesti orientatsioon.

See, mis meil öeldud, maksab vastaval määral ka Prantsusmaa ja teiste suurriikide ja meie kaugemate naabrite kohta. Võin öelda, et meie poliitiliste sõprade arv kasvab, kasvab sel määral, mil suurenevad teated ja teadmised Eesti kohta. Paraku tuntakse aga meid veel vähe. Ja üks välispoliitilistest ülesannetest on Eesti tutvustamine välismail.

Kui ma viimasena puudutan Lätit, siis sellepärast, et välja tõsta neid erisidemeid, mis meid ühendavad selle naaberriigiga.

Lätiga on Eesti vabariik liidu vahekorras. See on esimene samm liitumisel Balti riikide vahel, mille poole on püütud Eesti iseseisvuse algupäevist peale. Pea ühesugune geograafiline asend, ühesugune minevik teatavas ulatuses, ühed või vähemalt väga sarnased elutingimused, nii siis ka ühesugused poliitilised ja majanduslikud huvid, — on muidu raassi ja omaduste poolt erinevaid rahvaid viinud äratundmisele, et mõlema riigi ja rahva kasu käskivalt nõuab tihedat koostööd. Juba vabastamise sõjakäik näitas, et ühel on teise abi vaja. Selles äratundmises sõlmisid mõlemad riigid endistele lisaks 1923. a. rea uusi lepinguid, millest tähtsam kaitseleping ja pärastpoole uuendatud tolliuniooni teostamise leping.

Ei või öelda, et kõik oleks alati libedasti läinud. Mõnda aega on juba avalikult võidud konstateerida nähtusi, mis lasevad oletada, nagu oleks Läti ametlikus politikas muutunud arusaamised Eesti-Läti liidu tähtsusest. On maad võtmas mulje, et Lätile Eesti-Läti liit enam vormilise kui sisulise tähtsusega on.

Ka avalikus arvamises on korduvalt puudutatud ühte küsimust, nimelt näidatud raskuste peale, mis tekkinud tolliuniooni teostamises, hiljem teostatud tolli konventsiooni sõlmimise läbi Läti ja Venemaa vahel. Minu arust ei aita see siin edasi, kui küsimuse tuum tahetakse asendada kõrvalküsimustega. Eesti valitsuse ettepanek, nimelt et vastavad valitsused enne segakomisjoni tööde jätkamist selgusele jõuaksid, kuidas tollide ühtlustamise teele tekkinud takistustest oleks võimalik üle saada, ei ole leidnud Läti valitsuse poolt vastuvõtmist. Ometi on Vabariigi Valitsuse arvates selgus selles küsimuses segakomisjoni edukaks tööks hädatarvilik. (J. T õ n i s s o n,

r h v: Õ i g e l) Läti vastus tuleb Vabariigi Valitsuses arutamisele neil päevil. Mina ei saa sellepärast praegu veel väljendada Vabariigi Valitsuse arvamist, kuid isiklikult leian, et Läti vastus vaevalt võib kergendada tolliuniooni teostamise töid.

Eesti ametlik politika ei saa ega taha segada asjadesse, mis väljaspool tema mõjupiirkonda, kuid ühte tuleb ka siinkohal rõhutada, et sõprus ja seda enam leping ei saa ühekülgsed olla. Peavad need kestma, peab neist olema kasu, siis tuleb neid mõlemalt poolt õhutada ja täita täpsusega, mis midagi soovida ei jäta. Muidugi ei saa rahva enamuse vastu keegi tegutseda. On rahva enamuse usu ühe asja vajalikkusse kaotanud, siis kaovad loomulikult vanad, ja astuvad asemele uued väärtused.

Mina tahan olla optimist. Eesti-Läti vahekord peab olema otsekohene ja hea, ta peab olema nii sitke, et ta välja kannatab iga kandepruovi. Eelduseks on aga siin see, et mõlemad rahvad ise teadlikud oleksid, mis neile tarvis ja mis lõppude-lõpuks kaalul on.

Minu härrad, need oleksid meie välispoliitika sihtjooned, nagu mina võin neid fikseerida. Ei ole neis midagi uut. Seda parem. Meie välispoliitika suun on algusest peale olnud selge ja ma ütleksin — lihtne. Ka praegusel momendil valitseb Riigikogu väliskomisjonis ühine ja kindel front meie välispolitikas. Veel suurema heameelega võin kinnitada, et minu ametiajal põhipanevates küsimustes välisministeeriumi ja väliskomisjoni vahel lahkuminekuid ei ole olnud.

4. Veo- ja liikumisvahendite üldlugemise, registreerimise ja kaitseväele võtmise seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson.**

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu nähtava enamusega.

5. Eraõppeasutuste seadus — redaktsioon.

Redaktsiooni komisjoni aruandja **O. Gustavson.**

Seaduse lõpuredaktsioon võetakse vastu nähtava enamusega.

6. Eesti-Vene rahulepingu põhjal Vabariigi Valitsusele üleantud väärtpaberite tagasiandmise seadus — II lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt** (loeb): Eesti-Vene rahulepingu põhjal Vabariigi Valitsusele üleantud väärtpaberite tagasiandmise seadus.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Panen ette, tagasi lükata sea-

duse pealkiri ja ühtlasi paragrahvide viisi terve seaduseelnõu. Kõigepealt pean tähendama, et pealkiri vastolus on seaduse sisuga. Sellest pealkirjast võiks järeldada, et Eesti-Vene rahulepingu põhjal saadud väärtpaberid tagasi antakse Nõukogude Vene valitsusele, kelle käest nad saadud. Sest tagasi anda võib ikka ainult sellele, kelle käest on saadud.

Seaduse sisust aga selgub, et niikaugele sõbralikud suhted meie suure naabriga veel edenenud pole, ja et tegemist ei ole väärtpaberite tagasiandmisega, vaid siin on tegemist järjekorralise jagamisega või kinkimisega.

Kõigile Riigikogudele on see termin „tagasiandmine“ armsaks saanud endiste mälestuste põhjal, nii et seda tarvitatakse ka siin, kus see sugugi sünnis ei ole. Tagasi anti endiste mõisaomanikkudele ja kirikutele maad, metsad ja suvilad, ja hiljuti anti tagasi tööstus-ettevõtetele maad ja tööstused, ja seal võis siis üksikutele juhtumistel tõesti tagasiandmisest kõneleda.

Käesoleva seaduse pealkirjaks kõlbaks aga rohkem: Aktsiate ja obligatsioonide jagamise seadus. Ja peab ütleva, et sellel seadusel palju ühist on kurikuulsaks saanud metsadegajamise seadusega.

Tõele au andes peab ütleva, et Eestis jagamised hakkavad seadusepäralisemaks muutuma. Rahulepingu põhjal saadud kullafond jagati ilma seaduseta kodusel teel. (A. A n d e r k o p p, tõe r: K u s t a r n õ m s p o s o b o m.) Ja seni ajani anti ka aktsiaid ajutiselt kasutada kodusel teel, nagu mäletame „Aseri“ loost. Aktsiate jagamiseks praegusel korral moodustatakse aga komisjon, ja selle liikmed saavad korraliku tasu — 750 marka koosoleku pealt. Kuid kõigi nende edusammude peale vaatamata on sotsialistlik rühm käesoleva seaduseelnõu vastu täiesti eitaval seisukohal. Ja seda järgmistel põhjustel:

Käesolev seadus ei ole õiglane. Antakse omanduseks väärtpaberid ühesugustel tingimustel, vaatamata sellele, mis teel need Venemaale sattunud. Suurem osa neist, arvatakse üle 70%, oli panditud Vene riigile ja nende vastu laenu saadud. Laenusuurus ei ole kõigil ühesuurune. Mõni sai 50% aktsiate väärtusest kätte, teine 75%. Väärtpaberite omanduseks saamisel Eesti riigilt ei maksa keegi saajatest tagasi kullas või kullaväärtuses nende kindlustusel saadud summasid. (A. A n d e r k o p p, tõe r: E g a t a E e s t i r i i g i k ä e s t e i o l e s a a n u d, m i s p ä r a s t t a s i i s p e a b m a k s m a.) Tema saab Eesti riigilt väärtused tagasi, ja Eesti riik sai need Venemaalt rahulepingu põhjal, kus teatud tingimused on ette nähtud. (A. A n d e r k o p p, tõe r: S i i s l a n g e b s e e l a e n u m o t i i v ä r a.)

Esialgul näib, et neil, kes oma väärtpaberid lihtsalt panka hoiule viisid, õigus oleks need tagasi saada, kuid ka siin selgub lähemal vaatlemisel, et asi nii lihtne ei ole.

Eesti kodanikud ei viinud ainult väärtpabereid pankadesse hoiule, vaid veel rohkem sularaha. Üle saja miljoni kuldrubla Eesti kodanikkude hoiusummasid evakueeriti Venemaale riigi hoiukassadega.

Eesti sai Nõukogude Venelt rahulepingu järgi mitte ainult 16.348.662 kuldrubla väärtuses aktsiaid ning obligatsioone, vaid sai ka 15 miljonit rubla kullas.

Hoiukassadesse korjasid omad rublad ja kopikad mustapäeva jaoks peajasjalikult kehavamad kihid, töölised, taluomanikud — üle 1000 rubla sinna ei võetud. Kui Eesti riigile üleantud väärtpaberid tagasi antakse, siis on seda suurem õigus nõuda hoiusummade omanikkudel, et 15 miljonit kullas nende vahel proportsionaalselt ära jaotataks. Ei ole kuulda, et Eesti riik seda tahaks teha. Aktsiate ja obligatsioonide kinkimine sünniks riigi ja rahva kulul. Praegu ei ole soodne aeg riigi varanduste ärakinkimiseks. Eesti riigi ja rahva majanduslik seisukord ei ole nii hiilgav, et võimalik oleks nii suureulatuslikke kingitusi teha. Rahvas on välja kurnatud ülejõukäivate maksudega, seda tõendavad kõik. Üle 30% kogu rahva sissetulekutest läheb riigi ja omavalitsuste ülevõlpidamiseks. On mindud nii kaugele, et käsitöölistel müüakse maksuvõlgade katteks tööriistad maha. Tarbainete hinnad on tollide tõttu ülemäära kõrged. Palgad vaevalt 50% ennesõjaaegsetest. Sündivus on meil väiksem, kui kuskil mujal maailmas, ja viimastel aastatel surevus ületab sündimiste arvu. Enesetapmistest arv, kuritegude arv — selle poolest oleme ka rekordi võtnud. Nii et meil praegu, rääkimata väljarändamisest, sureb rahvas välja. Ma ei hakka praegu rääkima ajutistest raskustest, majanduslikust kriisist, halvast põllumajanduse aastast, kuid üldine seisukord on sarnane, et peaks tegema kõik, mis võimalik, et rahva koormat kergendada. Selle seadusega aga, mis praegu kõne all, ei kergendata seda koormat, vaid vähendatakse riigi varandust ja sissetulekut, ja seda õige tunduvalt, ja antakse ära õige suured reaalkväärtused.

Vaatame, missugused varandused selle lepingu põhjal Eesti riigi käest ära lähevad. Kõigepealt lähevad ära „Valdhof'i“ aktsiad 2.830.000 kuldrubla väärtuses. Selle aktsiaseltsi põhikapital on 3.000.000, nii et tagasiantavate aktsiate väärtus teeb välja 94,33 %-ti. Seega saab see aktsiaselts peaaegu terve oma varanduse tagasi.

Siis saab aktsiaselts Vildenberg 514.000 kuldrubla väärtuses aktsiaid, põhikapital 2 miljonit, seega 25,7%-ti põhikapitalist.

▶ Balti kaubandus-tööstuspank — 525.000, põhikapital 1.000.000, see oleks 50,6%-ti.

Siis tulevad summad, mis vähemad on: Narva linaketramise vabrik, end. Stiglitz — 76.750.—, põhikapital 2.700.000.—, seega 2,64%-ti.

Aktsiaselts „Volta“ saab oma aktsiaid tagasi 570.000 kuldrubla väärtuses, põhikapital 6 miljonit, seega 11,4% põhikapitalist.

Aktsiaselts „Port-Kunda“ saab tagasi aktsiaid 1.666.400 kuldrubla väärtuses, põhikapital 10.000.000, seega 16,66%-ti kogu aktsiakapitalist.

Vene-Balti laevaehituse ja mehaanika aktsiaselts saab tagasi 373.600 kuldrubla väärtuses aktsiaid, põhikapital 15 miljonit, seega 2,49%-ti.

Balti puuvilla ketramise ja kudumise vabrik — 621.562 kuldrubla väärtuses aktsiaid, põhikapital 4.800.000, seega 12,94%-ti kogu aktsiakapitalist.

Peale selle saab sama vabrik obligatsioone 432.750.000 kuldrubla väärtuses.

Laevaehituse aktsiaselts „Peetri Tehas“ — saab aktsiaid 35.500 kuldrubla väärtuses, mis 3 miljonist põhikapitalist 1,18%-ti välja teeb.

Tallinna laevaühisus — 6.500 kuldrubla väärtuses aktsiaid 30 miljonist põhikapitalist.

Tartu pank — 27.250 kuldrubla väärtuses aktsiaid 10 miljonist põhikapitalist.

A.-s. Tallinna kirjutuspaberi vabrik E. J. Johanson — 921.250 kuldrubla väärtuses aktsiaid 13 miljonist põhikapitalist, mis välja teeb 7%-ti kogu aktsiakapitalist. (J. T õ n i s s o n, rhv: R o h k e m p e a b o l e m a l) Nende ametlikkude andmete järgi, mis „Riigi Teataja“ lisas välja kuulutatud, on neid aktsiaid 921.250 kuldrubla eest. Võib olla, et selle 13 miljoni hulgas on ka need aktsiad, mis hiljem välja lastud, sest aktsiaseltsid on põhikapitale viimasel ajal suurendanud. (J. T õ n i s s o n, rhv: V i s t k ü l l n i i, e n d i n e p õ h k a p i t a l o l i v ä i k e.) Peale selle on Aseri tsemendivabriku aktsiaid, neid on kaunis vähe, 69.350 kuldrubla väärtuses, kuid sellegi väikese summaga oli võimalik teatud kombinatsioone ette võtta.

Tallinna keemiavabrik „Richard Mayer“ — 848.750, 2.400.000, see on 35,36%. Sama vabriku obligatsioone 73.000 eest.

Esimene juurdeveo raudtee selts Venemaal — 3.600. Sama vabriku aktsiaid 31.100 kuldrubla eest.

Põhja paberi- ja puupapivabrik — 36.000 (7.500.000) see on 0,01%.

Tallinna kommerts-panga aktsiaid 6.100 kuldrubla eest.

A.-s. mehaaniline turbatööstus — aktsiaid 4.000 eest.

Liivimaa linnade hüpoteekühisus — aktsiaid 3.100.

Tallinna linna krediitühisus — obligatsioone 801.900.

Tallinna linna laen — obligatsioone 29.300.

Eestimaa maade krediitselts — obligatsioone 1.425.200.

A.-s. raua- ja malmitehas end. Bekker ja Co — 4.323.500 (13.000.000), see on 33,25% kogu aktsiakapitalist.

Küsime nüüd, missugused on need tagasiandmise põhjused. Siin valitsuse seletuskiri ütleb selgesti: „Väärtpaberid on kõik Eesti riigi omad, viimasel ei ole vormaliselt mingit tegemist endiste omanikkudega, need võivad pöörata oma nõudmistega Vene nõukogude valitsuse poole, kes selle eest vastutust kannab, et ta ise ka seadusepärast omandanud on varandused, mis tema poolt rahvusvahelise lepingu järgi võõrale riigile omanduseks on antud“. Samuti on võetud ülesse rahulepingusse artikkel XI: — Eestile lähevad kõik Vene kroonu rahalised nõuded Eesti kodanikkude vastu. Sealsamas on öeldud artikkel XII p. 2. — Eesti ei kannu mingisugust vastutust Venemaa võla ning igasuguste teiste kohustuste eest, selle hulgas ka need, mis tekkinud mitmesuguste asutuste ning ettevõtete laenude tagatiste ja muude eest ja kõik sarnased Venemaa kreditoride nõudmised Eestisse puutuvas osas tulevad üksnes Venemaa vastu sihtida.

Sama rahulepingu punkt 3. märkus ütleb: Eestis olevate pankade jaoskondade vastu, missugused pangad täidesaatva keskkomitee dekreedid põhjal pankade natsionaliseerimise kohta 13. XII 1917 natsionaliseeritud Eesti kodanikkude poolt avaldatud nõuete peale, mis tekkinud enne selle dekreedid väljaandmist, vaadatakse kui nõuete peale Vene kroonu vastu, niipalju kui nõuded ei kattu jaoskondadesse jäänud varandustest.

Siin on kõik selge. Ka valitsus on arvamisel, et vormiliselt on asi päris selge. Kuid praktilistest seisukohtadest välja minnes olla asi teistsugune. Eesti kodanikud, eriti aga välismaalased, peajasjalikult Vene pagulased, ei suutvat puht psühholoogiliselt sellega leppida, et Eesti riik omaks loeb varandusi, mis võõra riigi poolt, nende parema arusaamise järgi ülekohtuselt, — ära võetud. Eitavad Vene valitsuse natsionaliseerimise seadusepärast. Sellepärast tulla aktsiaid tagasi anda. Teised põhjendused on veel iseäralikumad. Nimelt leiab Vabariigi Valitsus, et ka ettevõtete eks-

pluuteerimise seisukohalt vaja oleks võimaldada väärtpaberite tagasiandmine endistele omanikkudele. Seda kõigepealt sellepärast, et suurem osa riigi käes olevatest aktsiatest moodustab võrdlemisi väikese osa iga üksiku ettevõtte aktsiate koguarvust. Seal ei saa valitsusel mõju olla ettevõtete juhtimise peale, vaid valitsus saab ainult osa ettevõtte puhaskasust dividendi näol ja leiab, et see praegu valitsusele soovitav ei ole. Seal aga, kus enamus aktsiatest riigi käes, seal on valitsuse arvates veel suuremad raskused. Seal öelda, et valitsus ei saaks mõju avaldada, kuid sellepärast, et on tarvis raha ettevõtete käimapanemiseks ja riigil selleks raha ei olla, tekkida veel suuremad raskused. Eks riik müügu aktsiad siis maha, võttes nende eest turuhinna. See oleks loomulik. Kuid seda ei tehta, vaid tehakse hoopis vastupidi — aktsiad kingitakse ennem ära, kui et neid ära müüda. Üldkomisjon toob ka omalt poolt ühe iseäraliku motiivi ette. Ta üldse küll ühineb Vabariigi Valitsuse seletuskirjas ettetoodud põhjustega, aga leiab, et tagasiandmise küsimuses ei ole kuigi tähtis kindlat seisukohta võtta rohkem akadeemilise küsimuse kohta, kuipalju olid aktsiad Vene nõukogude valitsuse omandus, kuipalju läksid nad Eesti riigi omandusse või kuipalju jäid nad endiste omanikkude varanduseks. Need küsimused on laialdased, ja sellepärast üldkomisjon nendega pikemalt tegemist ei tee. Mina arvan, et sarnased põhjendused ühe seaduseelnõu Riigikogule esitamiseks sarnasel juriidilisel komisjonil, nagu üldkomisjon seda on, lubatavad ei tohiks olla. On näha, et seadusest on huvitatud välismaalased ja eriti Valdhofi aktsionärid. Teadupärast on Valdhofi aktsionärid pea täielikult Saksamaal ja nad saaksid aktsiad kõik tagasi. 94% nendest aktsiatest on praegu riigikassa käes, ja ainult 6% on väljaspool. (J. T õ n i s s o n, r h v: K u i p a l j u ?) 94% on riigikassas, ainult 6% on väljaspool. Nii et riik on praegu õieti täielik Valdhofi peremees. Et Saksa ringkonnad sellest huvitatud on, seda näeme neist läbirääkimistest, mida peeti omalajal Eesti-Saksa kaubalepingu sõlmimise ajal. Seal nõudis Saksa valitsus, et neile kindlustataks aktsiate tagasiandmine; Bresti rahulepingu sõlmimisel on ka Vene riigilt Valdhofi aktsionäridele kahjutasa välja nõutud. Nii paistab, et nad tahavad kahelt poolt saada. Venemaal makseti teatavasti välja ja nüüd nõutakse seda ka Eestilt. Lubage küsida, milleks kandsid Eesti sõdurid väerinnal raskeid vereohvreid, ja milleks kandis kogu Eesti rahvas sõjaajal varaohvreid rekvireerimise ja muude sõjakulude näol, milleks? Kas selleks, et mõnele välismaa kapitalistide grupile või üksikule

rahamehele kätte võita aktsiad ja obligatsioonid, ja isegi sel juhtumisel, kus nad kord juba Vene valitsuselt raha kätte saanud? Missugune on Eesti sõjainvaliidide seisukord, missuguses viletsuses kiratsevad perekonnad, kelle toitjad sõjas langenud? Kõigepealt tuleks tasuda auvõlg neile sõduritele, kelle verega riik on loodud, või asutatagu fond hoiukassa summade omanikkudele tasumaksmiseks, kuid ei ole põhjust eriti praegusel raskel olukorral riigivarandust pillata. Sellepärast loodan, et Riigikogu enamus selle seaduseelnõu tagasi lükkab.

A. Anderkopp (tõer): Härra Jõeäär põhjendas oma seisukohta, aga mulle paistab, et ta üksikuid andmeid kuuldavale on toonud, mis ennast kaitsta ei lase. Need paistavad ekslikud, ja selle tõttu peaksid põhjendused, mida härra Jõeäär ette toonud, loomulikult ära langema.

Jätan kõrvale küsimused, kuipalju sisulikult seaduseelnõu peensused tähtsad on, tähtis on vaid põhimõte. On tõsi, et Tartu rahulepingu põhjal need aktsiad juriidiliselt tulevad meie riigi omanduseks. Meie ei tohi aga unustada, kuidas tegelikult olukord Tartu rahulepingu sõlmimisel oli. Aega on sellest juba küllalt mööda läinud, et sellest avalikult kõnelda võib. Nagu see teada, oli sel ajal siht väga lihtne. Sel ajal ei olnud kindlustust, et Venemaal nende aktsiate peremehed ei tuleks ja neid tagasi nõudma ei hakkaks. Siis oleksid venelased meie ettevõtete tahtjad olnud, mis meile täiesti vastuvõtmata. Seati üles nõudmine, sellepärast et aktsiad tulevad Eesti riigi kätte võtta. Meie oleme kogu aeg teadlikud olnud selles lepingu sõlmimisest peale ja meie ei tea ühtki Vabariigi Valitsust, kes oleks seda teisiti mõistnud. Meie ei ole oma osa nendes aktsiates tahtnud jäädavaks pidada, vaid ikka arvanud, et need aktsiad tulevad õigele omanikule tarvilikul ajal tagasiandmisele määrata. See peaks ka selge olema, et see teisiti olla ei saa.

Kui härra Jõeäär arvab, et meie siin õiglaselt ei talita, siis peaksime järjekindlad olema; siis võtame kodus ka teised vabrikud ära. Ei saa ometi nõnda: ühede käest võtame ja teiste käest ei võta. (V a h e l h ü ü e: L u g e g e r a h u l e p i n g u s t!) Rahulepingust olen ma juba rääkinud. Kui härra Jõeäär arvab, et meie järjekindlad peame olema, siis tehku ettepanek: võtame ka teised ettevõtted ka ära. (R i i g i v a n e m J. T e e m a n t: K u i n a d v ö i k s i d, k ü l l n a d v ö t a k s i d!) Vähe sellest. Sel teel, nagu siin eelnõus on üldjoontes esitatud, on praegu Eesti riigil võimalik midagi saada komisjoni ja maksu näol tulumaksu alusel. Edaspidi, kardan, kaovad

need võimalused ära. Meie teame, terve rida ettevõtteid muudab oma põhikapitali, — riik ei hakka oma põhikapitali suurendama, ja sellega on tema aktsiad oma väärtusest väga palju kaotanud. Ja kui ikka edasi uued põhikapitali muudatused juurde tulevad, siis kaotavad aktsiad oma väärtusest väga palju.

Eelnõu tuleks põhimõtteliktult vastu võtta, peensuste üle võib ju veel rääkida.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Nende aktsiate omandamise küsimust arutati juba rahulepingu tegemise ajal ja selle järele Vabariigi Valitsuses. Lähtekoht oli see, mille peale rkl. Anderkopp tähendas. Sellejuures on aga ainult selgusetu seisukoht, mille järgi nüüd peetakse seda akadeemiliseks küsimuseks, kas olid aktsiad Venemaal Vene riigi omanduses, või tuli neid endiste omanikkude varanduseks lugeda. Ei ole ülevaadet, missugune osa võis näiteks Vene riigipangas panditud olla, mille pealt omanikud olid juba teatava tasu saanud. See ei ole sugugi akadeemiline küsimus, vaid otsekohe reaalne, tegelik küsimus, ja minu arust oleks huvitav selle kohta komisjoni aruandja seletust kuulata, kuidas komisjoni seisukoht on fikseeritud, et kahtlust ei tuleks, nagu antaks ära need aktsiad, mis olid Vene riigi omandus ja mis pidid Eesti riigi omanduseks minema.

V. Hasselblatt (sks): Härra Jõeäär on ometi sellel alal kaua aega töötanud, ja ma lootsin, et härra Jõeäär seda seadust palju objektiivsemalt valgustada suudab. Härra Jõeäär on unustanud seletada, et põhjendatult võib oletada, et ainult 10—20% aktsiatest tuleb tagasi anda, sest suurem osa omanikudest ei suuda kindlaks teha, et nad olid aktsiate omanikud. See tõendusprotseduur on väga raske. Ainult sel korral, kui omanikud aktsiad panga kätte on andnud, ja pank nad Venemaale evakueeris, sel korral on paber käes ja tõendus, et nende aktsiad on vastu võetud. Sellega siis on täpne tõendus käes, et aktsiad on vastu võetud kviitungi vastu ja ka tõendus endise omaniku kohta. Suurema osa aktsiate suhtes aga mingisuguseid tõendusi olemas ei ole. (A. Jõeäär, stp: Aga Valdhof'il olid tõendused olemas.) Jah, selle juurde tulen ma pärastpoole tagasi ja sellest kõnelen eraldi. Ma ütlen, isikud, kes huvitatud on sellest seadusest, on alati toonitanud: andke aktsiad tagasi!

Väga sagedasti tuuakse härra Jõeääre poolt ette jutt kuldrubladest.

Ma armastan väga seda sõna ja olen selle poolehoidja. Ma pooldaksin sarnast seaduseelnõu eeskätt just põhimõtteliktult. Meie riik

on sellel alal õige tagaplaanil. Väärtuste tõstmise küsimus (Aufwertungsfrage) on rohkem kõrvale jäänud. Et meil sel alal ei ole midagi tehtud, siis küsime, mis need kuldrublad faktiliselt väärt on? Rahaministeeriumi esindaja seletas, et nende aastate jooksul, siin võib minna mitte 8 aastat vaid 9—10 aastat, on tulud nende aktsiate põhjal olnud umbes 2 miljonit marka, tähendab umbes 200.000 marka aastas. (A. Jõeäär, stp: Ministeeriumi ole energiline olnud.) Väga energiline. On raske öelda, kas on õige või mitte, et saab umbes 25% tagasi antud, aga kalkuleeritakse niiviisi. Kui siin kingitusest juttu võiks olla, siis ei ole see õige.

Vene seadus, mis oli maksev selleks päevaks, kui lisaleping tehti, oli sarnane, et võeti kõik pangad üle, riigistati neid, kusjuures olid tähendatud passivad ja aktivad. Panga passivate hulka kuuluvad need nõudmised, mis klientidel olemas. Selle dekreediga, millega natsionaliseeriti pank, ei ole öeldud, et need aktsiad on riigistatud, mis nii või teisiti pangas olemas. Selle kohta oli komisjonis üks arvamine. Mingisugust lahkarvamist ei olnud. Pärast ilmus üks dekreet, milles oli öeldud, et aktsionärid peavad teatud tähtajani oma aktsiad üles andma. Kui nad seda ei tee, siis võivad kaotada oma õigused.

Igatahes oli rohkem kui teke, kas need aktsiad olid Vene riigi poolt seaks ajaks võõrandatud. Alamkomisjon asus juba 1923-dal aastal samal seisukohal, mis Riigikogule on ette kantud. Komisjoni kuulusid härra Reichmann, Strandman, Jaakson, Jõeäär ja mina. Sel ajal olid kõik rühmad, välja arvatud sotsialistlik rühm, jaataval seisukohal, ning komisjonid jätkasid oma tööd. Kui siin öeldi, et see seaduseelnõu on kingituseaduse elnõu, siis võin öelda ümberpöörduvalt, et see on maksuseaduse-elnõu nende aktsionäride suhtes, kellele antakse aktsiad tagasi ja nimelt sellepärast, et kui need aktsiad ei oleks saadud Vene riigi käest kätte, siis need aktsionärid, kes olid nende aktsiate omanikud, oleksid võinud väga hästi mortifitseerida neid aktsiaid kohtulikul teel ilma selle maksuta, mis käesolevas seaduseelnõus ette nähtud. See maksmine on küll õigustatud sellepärast, et meie riik rahulepingut sõlmides on neid huvitsid silmas pidanud, mis mitte ainult riiklikud ja riiklik-majanduslikud, vaid ka eraisikute huvid on.

Siin puudutati ka Valdhofi küsimust, mis eriti huvitav on selle tõttu, et nagu näha on riigi portfelligi aktsiate enamus, nimelt 94%. Omal ajal, kui ratifitseeriti Eesti-Saksa vaheline leping vastastikuste nõudmiste õiguste kohta, siis ma mäletan, oli lepingu lisas ka Valdhofi

kohta kokku lepitud, oli igatahes kokku lepitud aktsiad tagasi anda. Ma mäletan veel, et selleaegse välisministri kiri oli selles asjas komisjonile esitatud. Kas see soovitav oli või mitte, aga vististi nende aktsiate tagasiandmise juures raskusi ei ole, sest Vabariigi Valitsus niikuinii katsub seda küsimust korraldada. Sellega võiksin ma vast lõpetada. (J. Tõnisson, rhv: Kas nad olid Vene riigile panditud?) Esimene dekreet riigistas pangad ühes aktive ja passivatega. (Vahel hüüe J. Tõnissoni, rhv poolt.) Selle küsimuse kohta, nagu komisjon kestvate tööde jooksul kindlaks tegi, on täiesti võimata selgusele jõuda, missugused aktsiad olid pankadele panditud ja missugused olid evakueeritud või jälle sinna deposiidiks antud. Ühe sõnaga, neid allikaid, kus Vene riik need aktsiad kätte sai, on võimatu selgitada. Kui oletame, et võib kindlaks teha, et oli panditud ja selle vastu oli antud laen, ja see ei ole kustutatud, siis oleks võimalus vastust anda. Kuid neid andmeid kätte saada on peaaegu võimata. Aga on teised juhtumised, kus on antud kviitungid, ja sel juhtumisel maksu võtta on ebaõige, samuti kui juhtumisel, kus enne oli panditud. Kui meie kuidagi viisi kirjavahetuses Vene riigiga katsumise selgitada, kuidas on aktsiad sinna sattunud, siis harilikult on nad sinna sattunud evakueerimise või hoiu teel.

Nii ma arvan, et see akadeemiline küsimus peaks akadeemiliseks jääma, sest meil ei ole mingisugust selgust ega mingisuguseid andmeid nende kohta. Teine asi, kui olemas on üks tõendusdokument, millega omanik tõendab, et ta detsembrikuul 1917. a. oli saanud laenu. See oleks ainuke võimalus, aga ka seda oletada ei saa. Igatahes Vene riik ei ole meile selle kohta mingisuguseid andmeid andnud.

Ma toetan üldkomisjoni ettepanekut, mis ühtlasi kõigi rühmade ettepanek on, kes selles küsimuses jaatavale seisukohale on asunud.

O. Gustavson (stp): Ma tahtsin teha vaid paar märkust härra Anderkopp'i mõttekäigu kohta. Härra Anderkopp'i seisukohast välja minnes ei ole see seadus küllalt järjekindel. Ta ütleb, et algusest peale olla need väärtpaberid võetud mitte riigi, vaid nende endiste omanikkude omanduseks. Aruandja härra Hasselblatt aga nimetas, et riik on nende väärtpaberite arvel sisse kasseerinud dividende ümmarguselt 2.000.000 marga ümber. Riik võis aga võtta ja endale jätta dividende ikkagi ainult nende väärtpaberite pealt, mis tema omad. Kui nüüd tahetakse järjekindel olla, nagu toonitab rkl. Anderkopp, siis tuleks ka see 2.000.000 omanikkudele

tagasi anda. Rkl. Anderkopp'i seisukohalt lähtudes võiks öelda, et see on varastatud raha.

Kui need väärtpaberid riigi käes hoiul olid, siis arvan ma, härra Riigivanem, et see, kelle käes väärtpaberid hoiul, ei saa dividende endale, vaid et need tuleksid välja maksta väärtpaberite õigetele omanikkudele. Vist aruandja leidis, et see oleks õiguslikust seisukohast võttes endiste omanikkude suhtes täitsa õiglane. Arvati ainult, et see praktiliselt raske teostada oleks.

Edasi eksib härra Anderkopp, kui ta katsub kõik tagasiantavad väärtpaberid heita ühte patta. Rkl. Anderkopp ütles, et meie ei saa asuda sarnasel seisukohal, nagu nõukogude valitsus, kes kõike võtvat ja võõrandavat. Meil pidada olema oma mõõdupuu. Härra Anderkopp ei vaidle selle vastu, et nõukogude valitsusel nende väärtpaberite peale sama õigus oli, mis endisel tsaarivalitsusel. Nimelt nende väärtpaberite suhtes, mis panditud olid. Ja kui rahuleping ütleb kindlasti, et kõigi sarnaste varanduste peale õigus läheb Eesti riigile, siis ei saa vaielda, et kõik need laenud, mis endine Vene valitsus andnud, et need tulevad lugeda laenudeks, mida võiks sisse kasseerida Eesti valitsus. Ja siin ongi küsimuse raskuspunkt. Sest seadus ei tee vahet nende väärtpaberite vahel, mis olid hoiule antud ja nende vahel, mis olid panditud. Tema tahab niihästi ühed ja teised tagasi anda. Siin ei saa tulla ja öelda, et see oleks lausa ülekohtus, kui Eesti riik tunnistaks omaks kõik need väärtpaberid, mis olid panditud. Omanikud on ju oma vastava tasu juba kätte saanud. Oleks huvitav, kui aruandja tuleks ja põhjendaks, miks siis tagant järele tuleks nende endistele omanikkudele veel lisatasu maksta. Kui tahetakse väärtpaberid tagasi anda, siis tuleks vahet teha hoiulolevate ja panditud väärtpaberite vahel. Minu arvates ei saa ühe mõõdupuuga neid mõlemaid mõõta. Ma julgen loota, et kui järjekindel olla tahetakse, siis härra Anderkopp oma seisukohtadest teatud järeldused tegema peaks. Ta ei tohiks olla selle paranduse vastu, mis meie rühma kuuluv rkl. Jõeäär kavatses teha. Ettepanek ütleb, et tagasiandmisele kuuluvad ainult need väärtpaberid, mis olid hoiule antud, kuna aga teised, mis olid panditud, peavad Eesti valitsuse omanduseks jääma.

A. Anderkopp (töer): Härra Gustavson katsus siin minu seisukohale vastu vaielda, kuid ma pean ütlema, kas ta ei saanud minust aru, või olen ise valesti öelnud. Minu seisukoht seisis selles, et meie eraisikute aktsiatest räägime. Härra Gustavson rääkis ni-

melt, et meie neid Vene riigi aktsiaid ei pruugi tagasi anda. Mina rääkisin just eraettevõttest, siis oleme täiesti ühel alusel.

Kui aga ettepanekuga tullakse kuskilt poolt, ja kui härra Jõeäär kavatses seda teha, et Vene riigi asutustele panditud aktsiaid tagasi ei anta, olen poolt. Ma ei kuulnud aga sarnast ettepanekut, nagu rkl. Gustavson kinnitab, vaid rkl. Jõeäär tegi ettepaneku seaduseelnõu tagasilükkamiseks. Kuid meil on ometi niisugune kord olemas, kui on ettepanek tehtud seaduseelnõu tagasilükkamiseks ja kui see vastu võetakse, siis ei saa seda seaduseelnõu enam arutada. Mina ei tea, kas on härra Jõeäär oma ettepaneku valesti teinud või on seda härra Gustavson valesti seletanud.

Nagu ma mäletan, rääkis härra Gustavson seda, et meie need aktsiad, mis Vene riigi omad ei olnud, tagasi anname. Sellejuures on muidugi arusaadav, et need aktsiad, millel omanikke ei ole, tagasi ei lähe. Aga seal, kus inimene tuleb ja on õigustatud oma varandust kätte saama, siis ei tohi meie sarnast põhimõtet maksuma panna, et ühede käest varandusi ära võtame, teistele aga tervelt kõige õigusega kätte jätame.

Mis puutub küsimusesse, kas riigil tuleks tagasi maksta see dividend, mis ta on saanud, siis langeb see küsimus iseenesest ära, sest on ju selge, et isik, kes varanduse hooldaja on, saab ka tasu. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Ka teie rühma liikmed on hooldajad olnud ja ma arvan, ka nemad saavad selle eest tasu, ja ma ei usu, et need varanduse hooldajad tulevikus tahaksid selle tasu ära anda. Samasugune lugu on riigiga. Riik on töövaeva näinud, ta on varanduse hooldaja olnud, siis peab ta ka oma tasu saama. (V a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t.) Võib olla, et riik on vigu teinud, et ta ei ole korralik hooldaja olnud, ma ei vaidle selle vastu. Meie võime riigile seda ette heita, et ta on halvasti teinud, aga ma ei tohi ometi riigilt nõuda, et ta veel halvemini talitaks. See on kõik, mida ma öelda taht in.

Aruandja V. Hasselblatt (lõpusõna): Ma tahtsin ainult alla kriipsutada, et komisjoni arvates oli loomulik, et vahepeal saadud dividendi — kasu — väljamaksmine endistele omanikkudele ei kuulu.

Ma arvan, et selle seaduse põhimõtted, mis komisjonis suures enamuses omaks võeti, peaksid ka siin vastuvõtmist leidma.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Poolt on 33 häält, vastu 21 häält, seega on seaduseelnõu pealkiri vastu võetud.

Aruandja V. Hasselblatt: Silmas pidades, et seaduseelnõu arutamine arvatavasti võib viibida ja täna on komisjonide valimised päevakorras, teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu võtta päevakorra 10-daks punktiks.

Juhataja K. Einbund: Aruandja nõuab, et käesolev päevakorra-punkt arutamisele tuleks kümnenda päevakorra-punktina. Kodukorra § 37-da seletuse punkt esimese põhjal järgneb käesoleva päevakorra-punkti arutamine 10-da päevakorra-punkti eel.

7. Maavolikogude kodukorra muutmise seadus — I lugemisel. Üldkomisjoni aruandja komisjoni esimees **A. Jõeäär:** Korra kohta teen ettepaneku, käesolev päevakorra-punkt võtta 10-da punkti

ette.

Juhataja K. Einbund: Aruandja nõuab kodukorra sama paragrahvi põhjal päevakorra-punkti asetamist päevakorras lõpu- poole. Ma saan aru, et päevakorra-punktid jääksid samasse järjekorda, nagu nad seni olid. Seega tuleb käesolev päevakorra-punkt arutamisele 10-da punkti eel.

8. Eelarve-Abiesimees R. komisjoni valimine. Penno: Riigikogu vanematekogu, arutades täna Riigikogu töö korraldust, leidis tarviliku olevat komisjonide töid edaspidi järgmiselt korraldada.

Eelarve-komisjon täna ära valida, misjuures see komisjon siis harilikus korras nõuaks rahaasjanduse komisjonilt oma arutamisele riigi 1927./28. a. kulude ja tulude lisaeelarve nr. 1. Ma teen vanematekogu ja Riigikogu juhatusel nimel ettepaneku, valida eelarve-komisjon jagajaks võttes arv 5.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Nähtava enamusega valitakse eelarve-komisjoni:

Põllumeestekogude Riigikogu rühma poolt — M. Laarman, K. Tonkman, J. Mürk, J. Soots, K. Arras.

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt — L. Johanson, P. Schüts, M. Adamson, H. Elisson, E. Kink.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt —
Chr. Kaarna, A. Veiler, B. Oja.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt — J. Lehtman, K. Soonberg, V. Maaker.

Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt — J. Tõnisson, O. Liigand.

Kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt — L. Raudkepp.

Eesti tööliste partei Riigikogu rühma poolt — E. Pesur.

9. Riigi majandusnõukogu seaduse komisjoni valimine. Abiesimees **R. Penno:** Vanematekogu ja Riigikogu juhatusel panen ette, valida erikomisjon riigi majandusnõukogu seaduse läbivaatamiseks, jagajaks võttes arv 12.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Nähtava enamusega valitakse riigi majandusnõukogu seaduse komisjoni:

Põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt — K. Päts ja J. Soots.

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt — A. Oinas ja B. Eilman.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt — A. Tammann.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt — J. Saar.

Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt — J. Tõnisson.

10. Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldusseaduse komisjoni valimine. Abiesimees **R. Penno:** Teen ettepaneku Riigikogu juhatusel nimel, valida erikomis-

dusseaduse komisjoni valimine. jon Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldusseaduse läbivaatamiseks, jagajaks võttes arv 12.

Juhataja **K. Einbund:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Nähtava enamusega valitakse Vabariigi Valitsuse ja ministeeriumide korraldusseaduse komisjoni:

Põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt — J. Soots, J. Holberg.

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt — A. Rei, J. Klesment.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt — T. Kalbus.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt — A. Laur.

Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt — J. Tõnisson.

11. Komisjonide täiendav valimised. Nähtava enamusega valitakse: omavalitsuse komisjoni rkl. Laarman'i asemele rkl.

Soots (põl), rkl. Oja' asemele rkl. Tamman (töer), rkl. Klesment'i asemele rkl. Voiman (stp) ja rkl. Eilman'i asemele rkl. Kärner (stp); rahaasjanduse komisjoni rkl. Joonas asemele rkl. Oinas (stp) ja rkl. Tõllasepa asemele rkl. Liigand(rhv); hariduskomisjoni rkl. Vessart'i asemele rkl. Pukk (põl):

Juhataja **K. Einbund:** (Hüüded: Lõpetada!) Ettepanek on tehtud, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 21.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund.**

Sekretär **M. Juhkam.**